

Antun Gustav Matoš

Iverje

Skice i sličice
(1899.)

eLektire.skole.hr

Sadržaj

Moć savjesti _____	3
Nezahvalnost? _____	8
Čestitka _____	16
Pereci, friški pereci... _____	21
Kip domovine leta 188* _____	40
Miš _____	42
Rječnik _____	55

Moć savjesti

Joso se Cicvarić danas vratio nešto kasnije kući. Bio je u susjednomu selu na proštenju, pa stoga nije čudo što je nešto teže nego obično našao kvaku na vratima. Kolebajući se, pjevuckajući i mrmljajući, zapali svijeću i stade se nekako nespretno svlačiti, sjedavši na prostrti krevet.

Joso stanuje kod seoskog krčmara, koji mu je jeftino iznajmio sobu. U njoj bijaše sasvim priprosto pokućstvo.

Kraj kreveta je nekakav stari zeleni naslanjač, iz kojega porastoše čuperci, dlake i morske trave. Sred sobe podupiru dva stolca velik šantav sto, a uza zid, baš prama krevetu, naslonio se ormar: ne bi ga zapremio Joso čitavim svojim namještajem, tolicni je! Nad krevetom krunišu požutjeli velikaši kralja Zvonimira, kome se sja oko glave, kao kakome svecu, sjajan kolobar, kraj Lava XIII,¹ a malo dalje smiješi se debeo fratar, kušajući kapljicu rujna vina. Pod tim slikama tužno visi crn križić, koji bi se crvenio da ga ne ljubi svakoga jutra sluškinja Anka kada mete sobu. Vidi se iz svega da Joso baš nije osobit prijatelj ukusna namještaja.

Neće valjda biti ni odviše strastan štovalac knjiga, jer ponizni sto njegov ne resi, osim prijevoda Montépinovih *Vražjih lutaka*² i nekoliko brojeva službenih novina, baš nikakvo drugo klasično djelo.

Nekakva rpetina štapova svakako je, osim Jose, najvažniji pojav u toj sobi. Kod kuće su mu najveća radost, a da nema slatke rumenike vina, bili bi mu jedini sport u tihanom životu. Svi su slični, ali je ipak svaki malo drukčiji, kao i oni koji se o njih upiraju u životnim bijedama. Koliko se Joso namučio, koliko je pameti potrošio dok ih je tolike sakupio! Nije bilo baš teško s onim mladima, koje obavlja svježa koža, jer su ih ponajviše nosili i ljudi također mlade, svježe kože pa su ih u mladenačkoj objesti svojoj zaboravljali došavši Josi u kakvu poslu. Ali oni kvrgaši, posuti kojekakovim križevima, zmijama, tačkama i krugovima, oni mu zadavahu trista briga! Gotovo ih nikada ne puštahu iz ruku gospodari njihovi – starci.

Sada ih imade mnogo više nego što je kuća u čitavoj općini. Joso ih je poredao upravo majstorski, zapleo im kuke poredavši ih u kolo, pa sačinjavahu šuplju piramidu, sličnu šatoru.

*

¹ Rimski papa 1878-1903. godine; zastupnik umjerenih stavova i pobornik modernizacije crkve.

² Xavier de Montépin (1823-1902) je autor ogromnog broja romana u nastavcima (romana-feljtona) o pariškoj sirotinji i gradskom životu koji su izlazili u novinama; najpoznatiji je po bestseleru 19. stoljeća *La Porteuse de pain* (*Prodavačica kruha*). *Vražje lutke* (*Les Marionnettes du diable*) njegov je roman iz 1860. godine, preveden u Zagrebu 1869-1871. (naklada L. Hartman).

Naš se pisar jedva nekako svukao. Gleda u onaj kut, malo se zamisli i ugasi svijeću, prekrsti se, zatvori oči, okrene se k zidu, smota se kao perez i usne.

Sniva...

Vraćao se kući, a na hodniku ga dočeka kum Andrija. Pozdraviše se.

— Što je s mojom molbom, gospodine mladi? Zar nije još ništa došlo? Ta trebalo bi da sam već lani dobio odluku!

— Zar si opet tu da me napastuješ, kugo jedna! Ne znaš li, tulumane, da molba tvoja ide sve do cara? Nije to samo štogođ, sve plaća, a kum Andro da ne daje. Ako hoćeš da te oproste poreza na livadu, raduj se dođe li pismo poslije godinu dana. Nijesi ti prvi!

— Nijeste li mi govorili da će doći pismo već kao lani? Ja sve čekam i čekam, ali mi se čini da neću ništa dočekati... A kamo onaj silni novac kojim ste mitili gospodu? Zar treba da još nosim i plaćam? Znao sam, bolan, odmah da neće biti sreće, jer dolazeći molbe radi k vama, izgubih štap koji je nosio još moj pokojni otac. I mrmljajući, ode Andro kroz hodnik u krčmu da mu rakija otjera teške brige.

Joso nije još ni sio, a već neko kuca. Pisar skoči na hodnik, a pred njim se stvori kum Mato.

— Dobar dan!

— Bog daj!

— Što je s mojim Franjom? Hoće li u soldate?

— Još nije ništa došlo.

— Ništa! A ne znate li da već ide u dvadesetu, te će ga skoro zvati? Sve mi kaže moja prosta pamet da iz te múkē neće biti pogače...

Mato se vraški uzderao, a i iz krčme čuje se nekakva vika. — Andro se dere, Bog ga ubio! Uh, samo da tamo nije ko od općine! — Joso ostavi Matiju i ode u sobu. Usplahirio se... Ali Mato za njim viči, deri se da se kuća trese.

— Napolje, kleta haramijo!

— Što je sa pismima?!

Vrata se otvorila, a pred pisara nahrupi Andro sa čitavom rpom seljana, Josinih klijenata.

— Pisma nam dajte! Gdje su mita?

Bijesna rulja urla da se Josi koža ježi.

— Strpite se, dragi susjedi! — penta bôno...

Iznenada se protura kroz šareni svijet nekakav starčić obrijana lica i stane baš pred blijedoga Cicvarića zaupivši staračkim, kreštavim glasom: — Gledajte, braćo, eno u ovaj kut! I batine nam krađe, vrazi ga slijepili!

Pisaru je već odveć uzak zeleni naslanjač...

Svi seljani pilje slijepo, nijemo onamo kamo je pisar tako vješto poredao štapove. Jedni mirno grickaju kratke kamiše na lulicama, drugi opet zapanjeno bulje u Josu, jedan hoće da raspozna štapove i tiho psuje, drugi opet mirno pljucka i gleda poderane opanke. Josu osjeti kako mu sve življe kuca srce i kako mu koljena podrhtavaju kao struna kad je dirneš.

Kleti štapovi! I oni se već miču, giblju, klepeću. I seljaci se zabrkali. Kako i ne bi kada već čule, kuke, drenovače, ljeskovače brencaju i drndaju po sobi. Cicvarića stao oblijevati leden znoj.

I opet se izdere onaj starac obrijane brade, hripajući i kriješćeci: — I štapove nam kradeš, vrazi te skrpali! — i jarosnim okom gleda pisara.

Užasni se štapovi već miješaju među seljanima, a ovi se uskomešaše, zavrtješe oko Jose jadnika...

I neka ogromna kukasta štapina stane pred nj. Kuka se stala uspravljati, a oni se križići, potezi, okruzi i tačke sjaju da sve Josi oči igraju. I donji se već dio razdvaja, cijepa. Pisar je od čuda razvalio oči. Ima i čemu da se čudi: na strahovitome štapu je nekakva misirača.

— Ta to je glava kuma Grga! — prošapta pomodrivši od straha kad je na bundevi porasao crveni nosić Grgin i kad rovaški križići postadoše do dva mutna okašca pa se njihovi mutni traci zabadaju u srce njegovo kao britki mač.

Nije tu samo pokojni Grga. Evo i Pere, Josipa, Krišpe, Ivana i svakakih bradaša, brkaša i obrijanih staraca i muževa, evo i ćorave prosjakinje Mare, i garavca Ciganina Balabana. Puna ih je soba, a i hodnik zapremiše. Siču i viču, huje, deru se kao vjetar u šumi.

— Kuku lele! Pomozi, Krste! — zaplače sirotan Joso, trgne se i prhne kao prepelica kroz prozor u dvorište, a odanle bježi susjedu trgovcu.

— Pomoć, prijatelju! — Gospodin Grbonosi zatvori se sa Josom u nekakvu sobicu. Kako se skutriše, čuju gdje nješto zviždi zrakom kao mračan čopor vještica. — Štapovi! — zapšta pisar, a njegovu se drugu od straha zaigrla kosa te mu bacila kapu s glave. Grozno jato svojski već mlati po zelenim kapcima, a Grbonosi kao bršljan obvija trepetljivoga pisara...

— Molbe, mita, pisma! — šumno zuji zrakom.

Već pucaju daščice na kapcima.

Očajni se pisar trgne iz zagrljaja prijatelja Benjamina, koji se nato od žalosti sruši kao stoljetni hrast i jauknu: — Kotov sam! — Drug je njegov pobjegao kroz dvorište u baštu, bacio se kao vreća preko plota i pojuriv preko polja ravna kao soko siva tica. Jao njemu! Širok mu je potok zakrčio put, a strašni ga štapovi tjeraju kao jato zmija krilatica. Već dolijetaju, Joso osjeća kako mu se krv ustalasala u vrućim žilama. Već su vrlo blizu, a viteško momče đisne ni pet ni šest u vodu sa nekoliko smaragdnh žabica koje su mislile: e će đavo na nas rusvan učiniti.

Zaronivši, stisnu se. Dršće kao jasikin list od muke i zime.

Kleti štapovi titraju i prepliću se nad vodom kao jato gladnih komaraca. Tek što očajni pisar diže iz vode glavu da se ne udavi, opatrne ga kolčina po glavi da je pucnula kao lubenica.

Sade ga zvizne Grga, Petar, Josip, Krišpo i Ivan; gle kako ga nemilo kucnuše štapovi bradaši, brkači i obrijani, kako ga poljubi garavac Balaban i ljuta baba Mara.

— Molbe, mita, pisma! — mrmori muklo nad vodom.

— I štapove nam krade! — zaori pisaru onaj tajni, obrijani starčić.

— Oj, Cicvariću Jocane! u zao te čas rodila majka!

*

Joso zaroni još jednom i pomisli:

– Što mi usud dosudio, tomu neću uteći, i skočivši iz vode, strese se kao pas i bjež', tjeraj, preko stoga i sloga.

Kao da je laganiji... Vije se kao vjetar preko zlatnih poljana, pa ga jedva stižu užasni štapovi. Malo ga još koji opatrne po slabašnim leđima.

Digao se, leti...

Krvavu je glavu oborio, duboko uzdahnuo i bacio nevinu žabicu koja mu se nehotice uvukla u topli džep. Strahoviti je roj već podosta zaostao. I sada se Josi naježi koža kada vidi gdje se miče kao tačka modrinom i kad dočuje daleku ciku i viku: »Molbe, pisma, mita!« Još jednom donese blagi, topli vjetrić grozne riječi:

– Hoćete li još uzimati... štapove... gospodine mla...?!

... Joso je već visoko, visoko... Ruke je turio u masno-mokre džepove pa se divi sjajnome suncu koje se zarumenilo od ljutoga smijeha, gledajući junačkoga pisara gdje plovi modrim njegovim carstvom vanredno svečano, licem službenim, uzdigavši svoj vrući rumeni nos koji bijaše prava njegova značajka; kad je smijeh slatki oteo Heliju svu snagu, stane se rušiti i tonuti za obzorje, ljubeći purpurnim tracima taj tužni, smiješni svijet.

Joso toga nije opazio jer ga već zavijaju meki, baršunasti oblaci. To ga tako raduje te i ne primjećuje žestoke hunjavice koju je odnio iz potoka u te blažene visine. Da je došao amo baš i suh, ne bi ga minula ta škakljiva boljezan; mislite li možda da je u Jose taki nos, kao u pokojnog Zeusa, kralja bogova i ljudi? Nije, premda je Joso bio Ličanin.

Naš pisar napreduje vraški. Već je u nadoblačnome rangi. – Ej, da me vidi sam gospodin podžupan, začudio bi se – i stane ponosno posmatrati kako mu ispod ruku titraju krila starog salonskog kaputa. Pogleda zatijem na zemlju i vrlo se začudi. – Baš kao svježi hljebac – reče, i sladak smiješak nakiti krvavo njegovo lice.

Joso je već blizu sjajnih zvijezda. Alaj se čudio kad stadoše rasti pred okom njegovim! Od zrna biserova postadoše sjajne, srebrne jabuke, a od njih svijetle bundeve. Cicvarić je srećan, blažen...

Ali ni njegova sreća ne bijaše sasvim vedra. Sjetio se jadnik staroga čaće svoga, pokojne maje i tihe krčme seoske. Opet pogleda zemlji, ali – nigdje ništa. Sjaj, svjetlo, zvijezde! I opet ga zazebe u grudima i jadnik se sjeti današnje nezgode. – To je kao u zakletom carstvu! – i drhat obuze slabašno tijelce njegovo.

U tugaljiva mu se okašća zabode silni srebrni sjaj. Podiže oči... Užas i nesvijest potresu jadnika. Očajno pogleda srebrno, blijedo mjesечеvo lice i kriknu kao ranjeno zeče: – Zar ste i tu, klete štake?!

Nesrećni pisaru! Vječni ti se planeti sa neizmjernim tracima pričinjaju kao ogromne, svijetle čule.

– Hoćeš li još krasti štapove, đavoli te skrpali! – prozbori muklo te zinu glasan mjesec, onaj starčić obrijana lica i kreštava glasa.

– Molbe, pisma, mita! – šumi užasno neizmjereno kolo zvijezda: Grga, Petar, Andro, Krišpo, starci i muževi, čorava baba Mara i Cigo Balaban.

– Jao, moja majko! – zapišti očajno pisarčić i stane padati, padati...

Nasmijala se i blijeda božica Luna! Sakrila se za oblake da se smijehu njezinu ne smiju ljudi, sitni crvi zemaljski.

Joso pada i pada. Upalio se. Leti kao žarki meteor.

— Ne peče me baš jako... Vjetar duva, pa me vjetar čuva. — Nije se dugo radovao. Zadužio ga dim vatrenih krila salonskog kaputa. Jadni Cicvariću!

*

Strčalo se čitavo selo. Baš u krčmarovo dvorište, pred prozore pisara Jose Cicvarića, pade vatreni kamen. Seljani se čude, ćeretaju, a kad im je kamen dosadio, odilaze u krčmu da se krijepe.

Onima koji ostaju tumači gosp. učitelj da se taj vatreni kamen zove meteor. Svi mu vjeruju, a i sam Joso Cicvarić koji gleda sa prozora samoga sebe. — Sada smo dvojica — pomisli sladogorkim čuvstvom.

Neko ipak ne vjeruje odlučnome sudu učiteljevu. Bundaš, krčmarov pas, dovuče se među gledaoce, stane baš pred učitelja, ponjuši kamen i žmirnu lukavo očima. I zagrizao bi da nije kamen odviše tvrd, jer je mirisao kao svježe meso. I zagrizao bi da se nije Joso Cicvarić izderao sa prozora: — Bundaš! — Pisar se bojao da ne bi onaj Joso na dvorištu odviše trpio.

Svi mu se silno začude, a najviše on sam jer se -----

probudio.

*

Mutnim očima pogleda u zakleti kut u kojem je tako vješto sastavio piramidu. — Anko! — zovne hrapavim glasom sluškinju i na najveće joj čudo zapovjedi da baci štapove u vatru.

Ne čudi se Josi samo Anka, nego čitavo selo. Ta osam večeri iza toga nije popio više od pô litre vina.

Vienac, 1892.

Nezahvalnost?

U Biogradu bijaše mi najmiliji poznanik N. Radosno očekivah petak i ponedjeljak, dane naših sastanaka: ne muzike, nego njega radi. Bio je čovjek — štono rekli — pečen. Kao sin siromašnog činovnika uspio je da promijeni samo četiri fakulteta i da se promuva po Berlinu, Parizu i Petrogradu. Poznašao je skoro ljude. Zbog toga ih nije mrzio, nego se time samim koristio. Bijaše još duhovit i ljepuškast, govorao savršeno francuski, njemački i turski: rođen diplomata. Upoznao sam se sa njime slučajno, pošto ga iz Srpskog poslanstva u Carigradu premjestiše u Ministarstvo spoljnih poslova.

Jednog ću petka poslijepodne po običaju otići k njemu. Taman se namjestimo da sviramo, kad al napolju zasniva vijor.

Zagrmi. Bura. Od koncerta ništa. Meni to bijaše u neku ruku milo. Nema ih, doduše, mnogo, ali tek ima kuća u kojima ste spokojni kao doma.

Vrlo zadovoljno sjedah na minderluku zastrtu prekrasnim pirotskim ćilimom, srčuci kavu i slatko vino negotinsko. Čutimo. Gledam pristalog N-a i kršnu mu ženu, rodom iz Soluna. Čisto osjećam kako i mene podilazi ugodna harmonija koja me obuže na pogledu njih dvoje. Svi pušimo izvrsne srpske *specijalitete* i slušamo kako nad ovim srećnim krovom i našim glavama pomamno gude gusti gromovi.

Bura se utišavala sve više, a topao đurđevski dažd šinu po prozorima.

— Da sviramo! — prevali u neke nekavice preko jezika gospođa. I njoj bijaše jamačno slatko to intimno i nijemo sjedenje.

— Batali, Ružo! — rekne on i ponudi me cigaretom. — Ova me, gospodine Alagoviću, današnja nezgoda podsjeća na jedan vrlo nesrećan *jourfixe* na kojemu počinih nehotomice jednu od najvećih gluposti u svome vijeku.

I izbaci mirišljiv kolut i stane pričati natenane, onako pravo diplomatski:

*

Elem jedne se godine desim kao pisar (ataše) Berlinskog poslanstva na odsustvu u Biogradu i na dvorskoj se zabavi upoznam s Alfredom plemićem Petrovićem, onda sekretarom u Austrijskom poslanstvu. Odonda odlažah po dva-tri li puta nedjeljno na njegove soareje. I mi se sprijateljimo, ukoliko se to osjećanje može da razvije u našem esnafu.

Bijaše vam to aristokrata *comme il faut*. Sitne mu ruke, uši, usta i noge; uzan klasičan nos: kao da ga evo gledam. Grudi mu široke. Tanki brčići uvijeni kao u rezervnog husarskog poručnika. Crna i grgurava kosa nad visokim, bijelim čelom daje duguljastom, energičnom licu umjetnički izraz. Visine bijaše osrednje, ali pošto nosijaše uzane *Pejačević*-pan-

talone³ i bijaše vrlo srazmjernih organa, izgledaše mnogo, mnogo viši. U Londonu je zavolio neke engleske osobitosti u odijevanju. Pošto je i noge vukao onako na američansku i vozao se na svom *gigu*, držahu ga za Engleza. Bijaše majstor u vistu, *écartéu* i tenisu. Muziku obožavaše fanatički. Na glasoviru sviraše upravo virtuoski, i jedino ga to odavaše da se vaspitao u Beču. »Perfektan džentlmen«, i to tako perfektan bijaše da se nikako ne mogaše opaziti da on to želi da bude.

U intimnije, u obiteljske se prilike svojih drugova diplomate slabo pačaju. Ja sam o Petroviću čuo samo to da su mu roditelji truli gazde negdje u Ugarskoj. No znajući da je sjajno svršio Terezijanum⁴ i Orijentalnu akademiju⁵ i pošto vidjeh da troši nemilice, držah ga potomkom kakog našeg drevnog plemena koje se, bogtepita kada, doselilo u Ugarsku, aklimatizovalo i na junačkoj sablji dobilo svoj *de* sa kakim masnim spahilukom. Uostalom, Petrovića ima na stotine, i ko bi im svima pohvatao konce! Ja sam međutim pomalo i psiholog, i nikada me oči ne prevariše. Petrović bijaše tako uglađen, tako odgojen da sam na malo takijeh naišao u svom službenom čeragašenju. Onaj repić *de Kiss-Pé-trovác* mogao se zamijeniti mnogo zvučnijim, i Petrović se ne bi trebao ni zere da promijeni. Tek nešto mi se činilo na njemu nearistokratsko: duboko poznavanje svih grana narodne ekonomije. Financijska sprema njegova bijaše nešto više od običnog plemićkog sporta koji će i u Engleskoj biti rijedak u tome obliku. Još nešto. Zna se da svaki bečar diplomata ima u gradu kaki *laisse faire*.⁶ Ta — i oni su krvavi pod kožom, a može im se jer su zendili. Petrović bijaše prost i od te bolesti. U Biogradu se tako što ne da sakriti, ali pokraj sveg interesovanja ne mogah ništa ispipati. Šantan ga nijedan još ne vidje. Posjećivao bi samo diplomatska posijela.

Jedared mu natuknem o onoj čagljikavoj stvari i spomenem neku lijepu udovicu koja se ko sančim za njega vrlo zanima, ali on se samo nasmiješi i smrsi kroz zube:

— No, to bi mi još trebalo!

Razumije se da su o Petrovićevu momkovanju načule i diplomatske dame koje pogiboše za takim solidnim esapom. Jednoj se, ah, učinilo da sliči na mističnog ljubavnika Klare Milićeve; druga mu je opet, ah, nuđala čisto prijateljstvo, uspoređujući ga sa junakinjom Bjørnsonove *Rukavice*.⁷ No on se samo smijaše, a one poludješe još više. No neko bogato, zlatokoso djevojče, koje je nedavno došlo sa majkom iz nekog belgijskog manastira ujak, poslaniku, kao da ga je zanjelo. A kontesa Nelly pričaše kod tenisa, onako bezazleno, da je snivala o sekretaru i da izgledaše sada kao grozan Graničar, tada opet kao fantastičan Čikoš ili Crnogorac. I svijet ko svijet stao svašta naklapati.

— Ženite li se odista? — upitam ga jednom onako s neba pa u rebra.

— Dok mi živi otac, nikako!

³ Uske hlače pritegnute gumom pod stopalom, nazvane prema hrvatskom banu Ladislavu Pejačeviću (1824-1901).

⁴ Vojna akademija u Beču; osnovala ju je carica Marija Terezija 1746. godine. U njoj su se školovali ban Jelačić i Preradović.

⁵ Današnja Diplomatska akademija, osnovala ju je Marija Terezija 1754. godine, najstarija diplomatska škola na svijetu.

⁶ Francuski: »pusti na volju«, unajmljena soba ili stan za ljubavne sastanke.

⁷ *Bjørnstjerne Martinius Bjørnson* (1832-1910), norveški književnik, dobitnik Nobelove nagrade 1903; autor stihova norveške himne *Da, mi volimo ovu zemlju...* Važnija djela: *Arne*, *Veseo momak*, *Urednik*, *Rukavica* i dr.; u djelu *Rukavica* izražava feminističke ideje o monogamiji muškarca.

I stane grickati brkove.

Moje se međutim ferije primakoše kraju, i dva dana prije odlaska otići ću k njemu da se oprostimo.

— O, mi se ne možemo tako bapski rastati. Muzika nas je sastala, ona neka nas i rastavi. Dođite svakako sutra uveče, a ja ću vas pismeno izmoliti od gospodina oca. Ne mogu vam reći kako žalim što odlazite. Ostajem samohran, bez prijatelja. Moji mi kolege ne mogu biti ono što mi vi — kako osjećam — htjedoste da postanete. Jel'te da ćete doći!

I ja se, dabogme, obećam. Volio sam ga kao slabo koga dosele. Zašto? Ne znam. Ljubio sam ga to više što ne mogah to da mu kažem ili dokažem i jer sam osjećao da i on mene simpatije. Zašto? Možda zato što sam Srbin. No od njega ne čuh ni riječi srpske. Jednom mi reče da ponješto razumije. Sažaljivah ga zbog toga, i to je još pojačavalo moju čudnovatu simpatiju.

I dođe veselo veče koje sam, priznajem, nestrpljivo očekivao. Obuzimalo me neko svečano osjećanje.

Bijaše to sredinom rujna, najljepšeg u nas mjeseca.

Protiv običaja najmim hintov, stignem tačno u deset i zateknem brč mladih diplomata. Kao pauke ih privukla muzika. Petrović me prikaže društvu načinom na koji neću nikada zaboraviti...

U pobočnoj sobi igraju jedni tarok. Drugi se raspilaviše po gvozdenom engleskom krevetu oko barona Wallerseea žviždajući i igrajući vist. Treći se baškare u salonu ukrašenom *à la japonaise*.⁸ Tu priča mršavi sekretar bečkog Engleskog poslanstva, koji zastupaše ambasadera, o Sullivanu i Alma-Tademi.⁹ R., član Ruskog poslanstva, malen i nakinđuren *blagueur*, tip noktaša,¹⁰ otkrivaše u *crescendu* skupocjene dražesti gđe Otèro,¹¹ sa kojom se, putujući, spandao u Bukureštu.

— Ljubav je kao sladoled. Rastapa se prije nego što ste ga progutali!

Svaki čas uplitaše tu rečenicu uvjeravajući da je njegova.

Sa najnovije knjige Maksa Nordaua¹² i d'Annunzia¹³ skakasmo na Nietzschea, Tama-

⁸ Francuski: na japanski način.

⁹ *Sir Arthur Seymour Sullivan* (1842-1900), engleski skladatelj, romantičar, autor velikog broja opereta i opera u suradnji s dramatičarom W. S. Gilbertom. Skladao glazbu za Shakespeareove drame. *Lawrence Alma-Tadema* (1836-1912), engleski slikar; proslavio se slikajući sladunjave povijesne pseudoromantične slike i scene iz antičke prošlosti.

¹⁰ Ženskar, »onaj koji pruža nokte prema tuđijem ženama, hoće da ih ljubi« (*Akad. rječ.*).

¹¹ *Carolina »La Belle« Otero* (1868-1965), plesačica, glumica i kurtizana španjolskog porijekla, fatalna ljubavnica brojnih moćnika, uključujući i okrunjene glave (knez Albert I. od Monaka, engleski kralj Edward VII, srpski kralj Milan...), političare, književnika d'Annunzija...

¹² *Max Nordau* (1849-1923), austrijsko-židovski liječnik (djelovao u Parizu), književnik, publicist, kontroverzni liberalni društveni kritičar, autor kulturno-kritičkih studija u kojima razmatra negativne strane suvremene civilizacije. Jedan od najistaknutijih cionista, osnivač Svjetske cionističke organizacije.

¹³ *Gabriele d'Annunzio* (1863-1938), talijanski književnik i političar; pisao pjesme i drame, ostavio opsežan prozni opus realističko-naturalističke provenijencije. U politici se kasnije istaknuo kao gorljiv nacionalist i diktatorski upravitelj okupirane Rijeke; postao nacionalnim pjesnikom fašističke Italije.

gna,¹⁴ a napošljatku deder Betiku, kuharicu u diplomatskoj *popoti*, u koju se zatelebao Žan, Petrovićev momak. Svi se smiju, svi su raspoloženi. Samo Cotlett-bej, zelen turski ataše, ćutaše mramorkome. Biograd je prva etapa u diplomatskoj mu karijeri i, jadnik, misli da se vās svijet okreće oko rese na njegovom fesu. Lice mu je tako izrazito da mi se i sada zijeve. Da je to srce sat, uvijek bi zadocnilo. No silom je htio svratiti našu pažnju na sebe. Natiče nervozno monokl i odbacuje ga obrvama. Puši iz ogromnog ćilibarskog dulka samo svoje cigarete; i kada ga gođer Petrović nudi havanama, uzdiže Ture obrve, odmahuje desnicom, smiješeći se bajagi dostojanstveno i namještajući delikatno palac i kažiprst u obliku polumjeseca. Nadao se valjda da ćemo misliti e je on od iste bagre kao naprimjer grof Széchényi-paša,¹⁵ a onamo sam i ja znao da je pokojni njegov ćaća bio jedan od sultanovih najmilijih kuhara. Dečko se pravio nervozan i blaziran. Bacakao je nogu preko noge, vrpeljio se, mrdao u isto vrijeme i nosnicama, i usnama, i ramenima. Sada se natmurio kao mančestarsko nebo. Sada fatalistički, pravo turski, motri rt svog pačjeg nosa. Sada ređa pogledom od jednoga nas do drugoga, šapućući kao:

— *Bir, iči, juč, dort...*¹⁶ (Jedan, dva itd.)

Petrovića ne vidjeh nikada tako razigranog. U isto vrijeme bijaše sa svima i u svim sobama.

I započe produkcija koja se oko ponoći svrši neopisivom Mozartovom *Fantastičkom sonatom*. U ovoj je božanstveno jednostavnoj muzici sjao talenat Petrovićev. Dok je svirao, podrhtavale bi mu nosnice kao dobru hatu, a u licu je došao nekako drugojačiji.

— *All right! Beautiful! Very splendid!*¹⁷ — muca Englez kao u snu.

Uživah posmatrajući na licima djelovanje besmrtnosti te muzike. Samo matorac Cotlett-bej opazi moj pogled pa napravi šeretski zaneseno lice, pritvorivši krmežljive očice i zinući kao ćurka na Ilj'ndan.

Domaćin otkrivi u svakome muzikalno osjećanje. Ruski sekretar zakukuriče najnoviji kuple Yvette Guilbertove,¹⁸ uzevši pod mišku štap i prateći se kao *pizzicato*. Englez otpjeva jednu Gluckovu¹⁹ ariju imitirajući majstorski fagot.

Najzad me uzme Petrović ispod ruke te izađosmo na doksat. Lijepo se sjećam kako mi se od čudnovatog osjećanja gotovo zadrvenila riječ u guši.

Sjedosmo za bogat bife. Šampanjac, Rüdesheimer,²⁰ likeri, praška šunka, kavijar u žemičkama, oštrige, pastete sa trifama. Kod kave, čaja i cigara zažagorismo.

¹⁴ *Francisco Tamagno* (1850-1905), slavni talijanski tenor, prvi je nastupao u ulozi Verdijevog Otela.

¹⁵ *Ödön Széchenyi* (1839-1922), najmlađi sin poznatog mađarskog državnika grofa Istvána Széchényija (1791-1860), inženjer i političar, graditelj budimske uspinjače, utemeljitelj vatrogastva u Mađarskoj; postao je kao prvi kršćanin turski paša nakon što je, po uzoru na budimpeštansku, i u Carigradu nakon katastrofalnog požara 1870-tih godina oformio vatrogasnu brigadu.

¹⁶ U turskome jeziku: *Bir, iki, üç, dört...* (Jedan, dva, tri, četiri...)

¹⁷ Engleski: U redu! Lijepo! Zaista sjajno!

¹⁸ *Yvette Guilbert* (1867-1944), francuska šansonjerka, dramska i filmska glumica; ostvarila iznimno uspješnu karijeru kabaretske pjevačice.

¹⁹ *Christoph Willibald Gluck* (1714-1787), njemački skladatelj, značajan reformator opere. Skladao je četrdesetak opera, od kojih su najpoznatije *Orfej* i *Euridika*, *Don Juan*, *Pariz i Helena*, *Alceste*, *Ifigenija na Tauridi*.

²⁰ Pjenušavo vino iz njemačkoga grada Rüdesheim am Rhein, poznatoga vinogradarskog središta.

Samo ja, sjedeći pored domaćina, jednako sam ćutao. Iz blage noći kao da je došumorio talas tije radosti pa me nosio, nosio. Slušam bezbrižno društvo, osjećam se uz novog prijatelja. Motrim oblake i zvijezde koje među njima trepere kao zlatan prašak na čupavim vlasuljama, motrim zlatnu feredžu za kojom se srebreni mjesec. Pod nama se na mjesečini pružila žuta i nijema varoš, a pod njom se kao pojas od tavnosjajnog dragulja svjetlucaju Sava i Dunav. Iz neke kafanice, otkale li, dopiru zvuci kontrabasa i ciganskih hrpavih glasina...

U društvu se stalo govoriti o nekom propalom plemiću koji se najmio u New Yorku za kočijaša. Poharala ga neka glumica, oklade na trkalištima, karte, a ponajviše upravitelj njegovih dobara. I svi udri po vlasteoskom činovništvu.

Vrag bi znao rašta, ali nješto me stane golicati da rekнем i ja koju o tome.

— I ja znam za sličan slučaj — umiješam se, iako me to ni najmanje ne zanimaše. — Pričao mi ga otac, rodom Banaćanin. Kraj njegovog sela imadaše salaše poznati baron S-a. Jednom, mladićem, dođe slučajno onamo i strasno zamiluje ženu svog špana Srbina. Bila je prekrasna. No kako nije nikako marila kicoša barona, to njen dragan načini njenog medvjeda brzo direktorom nebrojenih svojih dobara. No i to je malo. Direktorica je u dogovoru sa svojim mužem upropašćivala barona, te je u oskudici založio svome nekadanjemu služi najvrednija svoja banatska dobra. A kada je S-a bio sasvim ruiniran, vrati se metresa svome čovjeku. Pošto je ljubavnik došao da naruši njihovu novu sreću, baci ga novi Otelo na dvorište i izbije na pasja kola. Za nekoliko je godina špan dobio i plemstvo, ako se ne varam...

Svi se smiju. Pogledam u Petrovića i čisto se trgnem: problijedio, gricka brčić i dere na koljenima ubrus. Opazivši moj pogled, stane se i on smijati, ali nekako grčevito, čudnovato...

— Nervozan je, a možda i đeđeran — pomislim.

— Taj vaš špan imadaše sasvim pravo! — odsiječe odjedared gromkim glasom. — Baron S-a bijaše kreten i sin onog grčkog varalice koji je došao k nama gô kao pištolj, a docnije se kao zelenaš i burzanska hijena dočepao blaga i baronije. *Wie gewonnen, so zerronnen!*²¹

— Sada skoči i uhvati čašu: — Ta vaša upraviteljica je morala biti odista prekrasna i poštenije je svakako zaradila nego otac njenog ljubavnika. U njeno i u zdravlje svih ljepojaka!

— Bravo! — zabrujimo, kucnemo se i bacimo u usta po čašu hladne vatre. Ja se upravo oduševih! Kako i ne bi? Pogodih čovjeka u živac. Još nikada ne čuh toga ćutalicu držati tolik i tako vatren *speech*.

Veselje dođe do vrhunca.

Taman stadoše momci servirati sočne ananase i grožđe, kad al se pokažu na vratima neki gosti dokonjci.

Omašan i rumen čiča sa napomađenom prosjedom kosom, pametnim tamnim očima, mesnatim nosom, solufima — ukratko, sa spoljašnošću starog narednika, lakeja ili vratar-a, vodijaše ispod ruke oblu ženu na koje se rumenom licu gubljahu u masti tragovi ljepote. Čiča duvaše kao mijeh, hladeći se cilindrom. U crnom je odijelu. Oko vrata nava-lilo zlatnu lančinu, prste onako mesarski načičkao funtom prstenja, na grudima mu drsko blista ogroman dragulj. I dami je jastučasta ručica gotovo otekla pod teretom svakakih

²¹ Njemački: Kako došlo, tako prošlo.

burmi, a na amazonskim se prsima krijesi sat kao odlikovanje »u briljantima«. Kako se makne, zašumi teški atlas kao zapjenjen talas.

Kabulih e su to gazde one kuće. Gledajući ih, niko da žugne. Čiča kao da nešto tražijaše pogledom, a dama prinijela očima ogroman lornjon. Odjedared ga pusti, iskovrči oči, krikne, zaplače, odgamba kao patka na ledu prema Petroviću i zaintači kao oboa u klastičnom bačvanskom dijalektu:

– Slatki Miška, lipo, milo dite moje! Juf, ipak sam doživila da te vidim u tako lipom i finom društvu! Je l', *dos is a iberasung*,²² to je baš iznenada! *Oh, edeš, edeš fiam, juf, juf...*²³

... Naslonila glavu na njegove *štirkovane* grudi i stala plakati i smijati se, smijati se i plakati...

A on stajaše kao omađijan. Spustio očajnički i tromo ruke i, grickajući brčice, zalijepio tupi pogled pod.

I stari je Petrović zajecao i nasmijao se, a onda pošao tronuto od gosta do gosta, rukujući se onako pandurski. Kada dođe i do grofa C-a, savjetnika u Austrijskom poslanstvu, razdere se čiča i ponosno i ponizno na čistom virtemberškom jeziku:

– O, koja čast, vaša milosti, koja čast! Ja se na vas sjećam kad ste sa ekselencijom bratom, ekselencijom milostivom majkom i ekselencijom gospodinom ocem – Bog mu dao rajsko naselje! – došli jednom u goste staroj ekselenciji gospodinu baronu S-i kod kojega sam ja bio... – Sigurno također u gostima! – umiješa se mrtvačkim šapatom i tigarskim pogledom njegovo čedo.

– Varaš se, sinko! Ti još onda nisi ni bio na ovom svitu. Ja sam bio samo išpan kod stare ekselencije: Jest, gospodo, jednostavan išpan, ali poštenim se radom, krvavim se znojem...

I starkelja se zaplete.

Tajac ko u grobu! No uskoro zašuška sa svih strana šaputanje, pa pritajeno cerekanje koje rastijaše sve više, sve više...

Mlađi me Petrović ošine pogledom od kojega mi stine krv u žilama...

Usred kikota okrene se Petrovička pa vikne na saputnika svog žitija, zaprijetivši mu gojaznim kažiputom, da se vidi e je i ona malacko šaljivčina:

– He, he, he, moj stari!

Čiča se kao malko zastidio i prepanuo, no opazivši da je sve to šala, pokaže i on svoje lopataste i žute od duvana seljačke zube.

Još bjesnije zaori smijeh!

Jedini Cotlett-bej kao da nije nikako shvatao »situacije položaja«. No kako se već nakresao, a vidio da se sve povaljalo od strašna smijeha, htio je jamačno pokazati kako umiju da se kese Angloturci.²⁴ Najprije stade kroz pačiji nos ekspedirati nečuvane bizarne neke zvukove. Onda, umoran, zijevne kao šaran, uhvati se rukom za trbuh, zatrese manito glavom i zamlatara jezikom kroz grdan smijeh:

– C' ... *est drrr... ôle! U... ne hi... sto... amu... sante! Fous, fous, fous!*²⁵

²² Njemački: *das ist eine Überraschung*, to je iznenađenje.

²³ *edes, edes fiam* (mađ.) – slatki, slatki sine.

²⁴ Britanski orijentirani Turci, Turci školovani u Engleskoj.

²⁵ Francuski: To je smiješno! Zgodna duhovitost! – Sjajno, sjajno, sjajno!

Sjedijaše, lola, naspram mene. I nesavladljiv, neobuzdan obuze i mene smijeh – onaki grč kaki često podilazi kod ozbiljnih scena u pozorištu i na pratinjama (sprovodima)...

– Dozvolite, gospodo, da svoje nenadane goste odvedem u svoj kabinet. Odmah ću se vratiti! – prene se nekako Petrović. Srce mi se cijepaše kada ga gledah onako jedna i znojem zalivena, ali obješenjački, strahoviti me smijeh šakljao do ludila, do besvjestice.

– Ja ne znam, sinko, vrancuski, ali sa vrancuskom sortom mogu da se našljokam. Baš mi se nikako ne spava! *Niks fir ungut, majne heren*,²⁶ ostanite da sidnemo, pa da se civči do zore. Ako nestane mome Miški – tako ga zovem od milošte – poslat će čiča Pišta po novo. Špikovo je čiča svoj buđelar! *Hat, lelket*,²⁷ je li Miška, *velhe iberašung*!²⁸

I čiča klisi na svog jedinca, stane ga cmokati, stane ga grliti onim išpanskim ručetinama da su mu sve kosti pucale.

Smijeh se utišao, i dok je trajala ta dirljiva scena, stadoše se blagorodna gospoda razilaziti poput dima.

– Stan'te, gospodo! Kud si navro, čoeče Božiji? Šteta za toliko skupo jelo i piće! – zadržavaše pošljednje starac i zapjeva onako iroški:

*Hej, pijanico, ko ti kuću – čuva?
Vitar duva, pa mi kuću – čuva...*

Diže se i Cotlett-bej. Petrovički, koja se međutim stala svojski krijepiti icem i pićem, dopao se veoma. Kako bijaše ćosav, držaše ga za poklisareva sina. Da ne ode, uhvati ga ljubezno za rukav.

– *Did burdan, deli kara*!²⁹ (Id' otolen, glupa babetino!) – alakne ponosno Ture i ode kao iz mehane.

– Odšuljam se i ja i stisnem se u kutić u salonu da dočekam Petrovića i da ga zamolim za objašnjenje. Ja bijah uzrok te grozne lakrdije i bijaše mi da zaplaćem od kajanja što proigrah na tako nečuven način naše mlado prijateljstvo.

– Koji vas đavo natjera da mi dođete baš večeras na vrat, gurbeti matori! – zavapi na verandi Petrović tek što se osjetio bez gostiju, i to čistim srpskim jezikom. – Oh, ti stara ispičituro, što se hvališ cijelom svijetu da si bio spajinski pedinter, ha ha, ha! Znaš li, stara buzdovančino, da si mi uništio moj društveni položaj, a možda i karijeru? Uh, da mi nisi otac! Jaoh, glava će mi prsnuti!

I odjuri pored mene kao bjesomučnik. – Zadrhtao sam, priznajem, od strave! Zalupio vratima, i za časak stadoše domnijevati sa puste kaldrme njegovi koraci.

Na doksatu zarida Petrovička. Odjedared zakriješti čiča:

– Stan'der, kukavico! To li je plaća za moj pošten rad i krvav znoj? Zbog tebe li je, nitkovčino jedna, ta glava igrala? Lako je sada tebi žderati s ovim dembelima! Di si, di si, rđo nikakova...

I dojuri u salon.

²⁶ Njemački: *Nichts für Ungut, meine Herren* – Ne zamjerite, gospodo.

²⁷ Mađarski: Šest, duše.

²⁸ *welche Überraschung*, kakvo iznenađenje!

²⁹ U turskome: *Git buradan, deli kari!*

– Otišao je. Sad će se vratiti. Umirite se, za Boga dragoga!

Čiča pade na otoman kao da ga udarilo u srcu. No brzo skoči, natuče cilindar na vrh tjemena i skine sa zida pušku.

Sa verande se doljulja sva zaprepaštena Petrovička i padne mu u desnicu.

– Što naumi, budalo matora, za volju Božiju?

On se stane okretati i zvjerati na sve strane i prodere se: – Ha, tako ću ja tebi, neblagodarni ugursuze! – i stane razbijati kundakom japanske bižuterije. Pošto svrši sa slikama i ogledalima, učini juriš na glasovir da je sve vrcalo iverje. Kod svakog je udarca bijedni Bösendorfer³⁰ zaurkao kao lav, zalajao kao vižle, zacvilio kao mače ili zacvrkutao kao ranjena tičica. Ja i ona dva konobara ne smjedosmo čiči ni blizu!

Uto eto iz suterena ćirice Žana, koji odonud upravljaše poslugom. Opazivši stranog varvarina, pobjegne u drugu sobu, zaključa se i zaburlika kroz prozor:

– Pa-tro-la, u-po-moć, patrola!

Dotrče dvije patroldžije. Otvori se očajnička vardanja. Njih petorica jedva savladaše bačvanskog Leara. Mlatijaše nogama i rukama, bacakaše se kao čikov i ujedaše patroldžijsku ruku i opanak.

– Šta ćete, gejaci smrdljivi! Moj je sin kraljev pajtaš, pa će vama štranjgu oko vrata! Alfreda, Miška, di si, dite moje!

– Ej, moj kraljevski burazeru, mi ćemo tebe žandarima, da ti namažu leđa onijem debelijem žilama volujskijem!

Najzad, usred te galame, zavikne spolja Petrović:

– Hej, šta je to?!

Kada je jurnuo u sobu, bijah tako srećan te uhvatih neopažen maglu.

Već se prilično odmaknuh od nesrećne kuće i jednako slušah čičino vajkanje:

– Nezahvalniče, nezahvalniče...

Za dva dana bijah u Carigradu, gdje me dočekaše novi događaji i novi ljudi.

*

Kiša je već odavna prestala, a u predsoblju se začuju novi posjetioči.

– Baš se zabrblijasmo! – prekide N. svoje pričanje i skoči da dočeka goste. Oprostim se, pošto ih nisam poznavao. A i večernji je suton stao gustjeti.

Narodne novine, 1897.

³⁰ Poznata austrijska marka klavira.

Čestitka

I jedva jednom, oko osam sati uveče, na Silvestrovo, krenuše se iz one male kućice na kraju sela Jabukovca put spahinskog dvorca. Čiča Martin, umirovljeni baštovan *starog* vlastelinstva, čičica namršten, čutljiv i kaplarski strog, bacio se u svoje izanđalo salonsko odijelo, a na Ljubici bijaše ispod ogromnog, sivog šala tanka bijela haljinica, koju joj je starkelja kupio tamo još o Brašančevu.

— A znaš li dobro čestitku za gospodina grofa?

— Znam! — odšaputa ona i stane nizati stihove koje je čiča za forintu kupio od Pekmez-lijća, brice i pojete seoskoga.

.
*Od nas ove želje primi,
Gospodine, Bog te živi!*

svrši Ljubica čestitku da ni zapela nije.

— Dobro! — šanu čiča.

I čutečki prolazahu širokom ulicom seoskom.

Putem po plotovima se i krovovima seoskim bjelasa, svjetluca i srebreni snijeg, kao da je, padajući odozgo, ponio mnogo, mnogo sićane alemove prašine s onih zvijezda. Noć podrhtava sumornim bljedilom mjeseca i modrušastim odbljесkom snijega. Tek tu se i tamo među zvijezdama, kao tamjan oko svjećica na svijećnjaku crkvenome, rastalasiva pokoji sjenast, mekan, rastegnut oblak. Kroz okanca seoskih kuća, a na bijeli, svjetlucavi put, padaju u piramidama rumenkasti pramovi svjetla, trepereći vazduhom kao najtanje rujne i žučkaste maglice.

Preko puta, pred seoskom sniskom krčmom, rastegnutom nekom stračarom, koja se sa desetak dimnjačica i još više prozorčica svjetluca i puši kao ogroman komad pripaljene gube, stala neka seoska lola pa zaburlikala tananim i promuklim glasom: — *Turska majka plakala-a-a...* Glas stade, gotovo puče kao u prepuklih gajdi. Kresnu žigica. Jedan, dva, tri li komada pijana rumena, brkata lica, i lula stade na mahove svjetlomrcati, kao da neko naizmjenice škilji i otvara jedno rujno okašće...

Ljubica se zavije još jače u šal i stade podrhtavati, više od nekoga dosele neosjećanog, dalekog straha nego od zime. Čitala je — dakako kradom — o tim grofovima; prošle je godine danomice vidjela pokojnog vlastelina, grofa Alfreda, kada je s onim svojim modruljavim nosom odilazio apotekaru na konjak, ali kaki li je, Bože, taj novi spahija? A kako li će da čestita samotnica i čutljivica! Kao iglice prođoše joj tijelom žmarci... Pa još *gratulirati* pred onolikim svijetom!

I sad joj se neka čudnovata riječ, Evelina, koju je onomadne sa nekog portretića pročitala, odnesavši pismo na poštu, i opet stala vrsti po glavi. Rasijano pogleda preko puta i uokolo: ali sa tamne općinske zgrade, s osvijetljene ljekarne, sa zvjezdolike jabučice na kuli crkvenoj jeca, cvili, dreči i jauče ta smiješna i čudnovata riječ pa joj kao dosadna muva ulijeće u uši i mozak, pa tamo pomamno titra, treperi, okreće se...

Dođoše do gvozdene ograde parka na kraju sela. Časak, i kroz sjenu i ledene rese na zanijemljenim granama ogromnih topola blisnuše i zijevnuše veliki prozori. Širokim, razjapljenim ulazom prođoše na čistinu spram zamka u barok-stilu, sa dvije kupole sa strane, a u srijedi sa povišenom fasadom u obliku piramide, onako kako je to na metalnim pozlaćenim onim starim satovima po kaminima.

Kamenite stepenice. Širok, svijetao, sagovima zastrt hodnik. Svlače ih dvije-tri li sluge.

— Ovdje si se rodila! — pokaže joj čiča jedna visoka bijela vrata, a nju nešto štreću u grudima. Malo te ne zaplaka sjetivši se pokojne majke, ključarice u tome punome dvoru, koja joj umrije davno, davno i za koju je načula da se jednog dana stala gristi u ruke... — Evelina, Evelina! — zazuji, zapraska i zagrmi Ljubici i opet u ušima.

*

Na poziv vlastelina, grofa ***, koji je jutros prvi put došao na naslijeđeno imanje svoje, iskupila se sva starija dječurlija u stanu upraviteljevu, u jednoj velikoj i toploj sobi sa svodovima. Ljubica nikoga od te djece ne poznavашe pošto je čiča Martin ne dovodaše u zamak. Sva se bila izgubila. Čisto joj laknu kada dođe u sobu Đuro, sin upraviteljev, koji je došao kući preko praznika iz gimnazije u P.

— Zdravo da si! — pruži joj, čim ju opazi, sav zapuren i sa pretjeranom ravnodušnošću ruku. — Donio sam ti novih knjiga. Znam kako ti je bez njih!

— Kada si otišao, davaše mi knjige nova telegrafistica, gospođica Milka. Oh, divnih li stvari!

Međutim se čiča Martin već pozdravio s upraviteljem i otišao u sobu za goste, a Ljubici odlanu kao vazda kad se osjeti dalje od njega. Odvoji se sa Đurom od ostalih i sjednu na divan kraj peći.

— Kakvu ti to čudnovatu kosu imaš, Ljubo?! — i Đuro joj prijeđe rukom preko bujne kovrčave kose.

Ona se nasmije i zadrži mu ruku.

— Daj da te poljubim, Ljubo! I tako se nismo ljudski pozdravili. A gle, na rukama i slijepim očima imaš modre žilice kao statue u našem parku!

— Kako ti to čudnovato govoriš... A šta je to kod mene, Đuro? Već od poslijepodne sve mi juri glavom neka čudnovata riječ... To je često kod mene. Prošle mi nedjelje sve šapuće u ušima: *Karamba, Gitana, Gitana, Karamba*.

— Ne znam! Kod mene toga nema nikada!

I Đuro ju plačljivo pogleda sjetivši se njezine poludjele majke.

Ostala već djeca u svojim svećanim haljinicama drijemaju po stolicama i sofama, a ono dvoje ćereta i ćereta. Đuro zapitkivaše, a ona odgovaraše cvrkućući kao poletarka koja je iz gnijezda prvi put lepršnula na najbližu granu.

*

I dođe ponoć.

Na dvorištu pukoše prangije.

Sva se ona pospana i usplahirena djeca iskupiše na prvom spratu, u »crvenom salonu«, sa svojim roditeljima, koji se za njihovim redom natuštiše savlađujući vinski izraz na licu. Ljubica, stojeći u sredini i sprijeda, držaše objema rukama svoju kitu kamelija. Klecaju joj koljena i podrhtava vascijelo tijelo od nepojmljivog uzbuđenja. Osvojilo ju osjećanje straha i slabosti, i što se više upinjaše da bude ravnodušna, to se više gubila. A ona riječ Evelina raspredala joj se u mozgu kao crn, dosadan pauk.

— Šta ti je, Ljubo? — priđe k njoj Đuro, ali ona ne ču ništa, zagledavši se rasijano u jedan ogroman pozlaćen okvir.

Uto zaškripe susjedna velika bijela vrata tiho i polako, a stariji, žagoreći, stanu bodriti djecu. I Ljubicu grunu neko u leđa, i ona ču čiča Martinov ispušeni glas:

— Evo gospodina grofa. Drž' se i ne fali ti dukat! Ali ako zamucaš, teško...

Ljubici se učini da tone. Od same sebe osjećaše samo nagle udarce srca i stezanje u grlu...

Velika bijela vrata zinuše. Na pragu zastade visok mršajlija u redengotu, sa duguljastim plavožućkastim licem, celom, rumenkastim zolufima i u spirali zavrnutim brkovima. Sve zanimaji, a on se nasmiješi i stane se približavati lagano, odmjereno, namještajući jednako cviker na žacavim sivim očicama. Uz njega se prišio nekakav debeljko u fraku — bit će kaki notabilitet iz obližnje varoši P. Za njima se upravo šulja seoski župnik (paroh), mršava i blijeda neka žujica, pa onda snažni i visoki spahinski upravitelj sa ćoravim seoskim natarošem.

Bješe ih još: frakovi, jedna uniforma, lica, brkovi, naočari, ćele, nosovi... Ljubica ih ne poznaše.

Grof dočepuka i stane baš pred Ljubicu. Udari vino kao iz bureta. Neko odostrag dreknu:

— Živio nam Presvijetli još mnogo godina!

— Živio!

Grof malo drmnu glavom i pogledom svojim staklenim upravo ošinu Ljubicu. Odjedared je tako uštinu za obraz da umalo nije vrisnula. Osjetivši da ju je čiča Martin i opet munuo u leđa, pruži ona mahinalno spram grofa svoju kitu kamelija i stane šapućući glagoljati bricine beskonačne stihove. Nješto kao da joj se objesilo o grlo, jedva je smagala glasa — toliko je obuzimaše oštar i postojan dodir grofovih caklenih očiju.

— Glasnije! — progundā za njom srdito čiča Martin.

Ali ona obori stidljivo glavu, šapućući iznemoglim glasom i posmatrajući kako se grof sa požutjelim od duhana prstima sigra sa zlatnim lančićem na satu... Odjedared se Presvijetli glasno nasmije i stane u uho šaputati onome visokome činovniku iz P., bacajući na Ljubicu onako sa strane još čudnovatije poglede.

.
Evo tebi kitu cvijeća...

I Ljubica zapne.

Grof mora da je svome susjedu nešto užasno, nešto strašno šanuo! O, Ljubica se čitanjem prilično dotjerala u njemačkome! Blijednula je i rumenjela kao da joj ko naizmjenice kraj lica pali i gasi vatru. Kitu rumenih kamelija, koju je grčevito pritisnula na lice, stanu rostiti vrele suze. Nije u leđima ni osjetila silno meranje čiča Martinovo. Kroz žile joj pojuri led i vatra. Tek kada se malo razabrala, čula je kroz pisku u ušima plačevan gotovo od bijesa glas čiča Martinov:

— Oprostite mi, Vaša milosti, ali to je tvrdoglava gadura kake nema u cijeloj varmeđiji. Već sam prestao i da je bijem. Tvrdi tikva!... Oprostite...

Ali grof ju i sada posmatraše.

— Bogami — okrenu se on i opet k svome komšiji — *dieses Mädls seliger Onkl Ferdinand in höchstselbiger Ausgabe!* (Ovo djevojčice sušiti moj pokojni stric)... Gledaj ju samo!

Ljubica da pobjegne, ali osjeti kako ju neko uhvati za ruke. Digne glavu, a usnama joj se primiče brkato, pijano, nasmijano lice vlastelinovo. Osjetivši njegove hladne usne, kao da je osjetila dvije pijavice. Puna odvratnosti i gnušanja odrine mu obadvjema rukama čelavu glavu.

— Oho! — reče grof gotovo humoristički i nastavi bajagi hladnokrvno mađarski: — Zaista vrlo hrđavo djevojčice! Kažem vam, Martine, umekšajte tu prgavicu. Ako se popravi, može doći u dvor za ključaricu. Ali sada — reče naški — sada će svi dobiti po dukat, a ti ništa!

I on stane djeci dijeliti i vrati se s gostima u svoj salon.

— Oh, kučko prokleta! — progura se čiča Martin sa zapjenjenim od bijesa ustima do Ljubice. Jedva ga jedvice otrgoše.

— Pustite me da ju ubijem, da ju utučem, ta pustite me...

Svi se ušeprtljiše. Nastade gužva i galama.

Ljubicu uhvati samrtnički strah. Kao uhvaćena ptica stala zvjerati očima uokolo, i tek što se jedan lakej maknuo sa vrata, odšunja se ona napolje. Osjetivši se na hodniku, potrči na dvorište. Učini joj se da ju neko viče, a srce će od straha da joj iskoči.

— Hoću da ju ubijem, da utučem. — Evelina, Evelina! šumi joj u glavi, a ona bez cilja trči u svom tananom i bijelom odijelu, koje joj je čiča Martin tamo oko Brašančeva kupio.

— Ljubice, Ljubice, stani!

Osvrne se. Zaista, neko za njom ide u potoč.

— Ljubice, Ljubice!...

Srce hotijaše da joj od grdne strave prepukne, a mozak da izgori. I jaučući trči već niz zamrznute stazice parka, a mjesec sija na olovnome nebu kao srebrna lubanja, a oblaci se vijuju kao plaštev, a ledene se po drveću rese krijese kao svijeće, a golo granje šušcara i klepeće kao kosti mrtvačke. A vjetar duva paleći suzne oči, a snijeg škripi, škripi, kao da hržu tajanstveni konji.

— Ljubice... Stani, Ljubice! — ječi za njom, ali uzalud.

Već je izašla iz parka na bijelo polje, lomeći cipelicama smrznutu koru na snijegu.

*

Činovnici jabukovačkog spahiluka već odavna ne prodžumbusiše kao sinoć. Velikodušni je vlastelin za svoj sto pozvao sve, od upravitelja pa do kočijaša, dakako — sa ženama. Pila se i marsala i šampanjac. I čiča Martin ostao, zaboravivši pri vinu na Ljubicu, za koju mišljaše da je s ostalom djecom dolje kod upraviteljevih. Ali kada ju u zoru ni kod kuće ne nađe, vrati se i pobuni sve u dvorcu. — Nekoliko se sluga onako đederni i sanjivi krenu da potraže Martinovo jedno djevojče.

Pretresoše cio Jabukovac, ali badava.

Baš je stalo zvoniti na službu, kada ju nađoše po tragu daleko u polju ispod parka. Jedva je izvukoše iz neke snijegom zasute jaruge, bit će kake zasjede za hajke na kurjake. Bijaše ukočena i hladna kao led. Ubila ju čiča zima, te je uvenula kao i kamelije koje je grčevito pritislula na pupoljaste grudi i koje se ruje kao da ih je obojadisala krv što se okorila oko izgrizanih, pomodrijelih usana. A mraz se uhvatio svuda: i oko pritvorenih, ukočenih očiju i po bujnoj čupavoj i kovrčastoj kosi. I ovako bijaše krasna, premda joj viraše iz svake žilice modra i ledena smrt. Izgledaše kao da je kakva nježna nimfa jesenas zaboravila i zaspala u snijegu, pa u proljeće da se probudi sa ljubicom i visibabom.

Svi se rastrijezniše — i kočijaši, i lugari, i lakeji, dok Franc, grofov *piksnšpaner*, vucijaše lješinu oprezno ispod pazuha. Samo čiča Martin, taj tvrdi starčić, čupkaše, suhih očiju, ali blijed i drščući, svoje skrknute i sijede brkove govoreći:

— Bolje i tako nego da je šenula pameću kao mati.

Ali kada je Franc stao izvlačiti još nekakovu modru ruku koja se grčevito uhvatila za Ljubičinu haljinu, pa onda čitavog zamrznutog i mokrog upraviteljevog sina Đuru u svečanom crnom odijelu, pade čiča Martin malaksao i poražen u snijeg busajući se u prsa i čelo nijemo i očajno.

Odjedared skoči i stade ljubiti pokojnicu po obrazima i haljini mašući grčevito glavom kao da ga ujedaju obadovi.

— Pravite vatru, moramo ju spasti... oh, da su proklete sve Nove godine... oh...

I jedva mu jedvice grunuše suze iz očiju, a njegovo se pusto staračko lelekanje gubljaše u snijegu i magli i miješalo s vjetrom i svečanim zvukom zvona jabukovačke crkve.

Brankovo kolo, 1896.

Pereci, friški pereci...

I.

Otac joj je bio nekada jedan od najviđenijih političara u Hrvatskoj. Prije jedan od najžešćih opozicionara, prijeđe u vladinovce: kobajagi zbog partajskog zapt³¹. Izabrali ga i za peštanski Sabor, i on se baci sa skeptičnim žarom izglednjela đaka na epikurejsko uživanje. Od tobožnjeg prkosa opoziciji i od bijesa nije htio ni da se vjenča sa majkom Dragičinom, prekrasnom i umnom bivšom seoskom učiteljicom, koja ga je ludo voljela. – Jedne ga noći u Zagrebu donesu kući na hintovu mrtva iz kluba. Kod taroka ga udarila kaplja. Svojoj ljubi i sedamnaestgodišnjoj kćeri ne ostavi ništa osim općeg prijezira. Bio je preza-dužen. Sve ode na doboš, pa i kuća na zagrebačkom Gornjem gradu. Gospođa N. jedva jedvice spase pokušstvo.

Gutajući i gušeći suze, svrši Dragica poštansko-telegrafski kurs, te gđa N. tako protekcijom dobije mjesto koje je željela. Izabrala je ono gdje mišljaše da je niko neće poznavati.

I jednog hladnog oktobarskog večera prispješe u Lipovac, pust neki zakutak u Slavoniji.

Kada u zoru Dragica baci pogled kroz prozor Majerovog *hotela*, gdje prenoćiše, vidje maglu, blato, blato i tanku maglu. Preko puta opazi bakalnicu sa natpisom »K Mexikancu« i sa firmama: većom *Haas & Söhne*, i manjom *Haaz & Sinovi*. Iz dućana ispade odjedared neko kuštravo derište – jamačno koji Haaz Sin, pa zaglibi u blato uhvativši žutog rundova za uho. Sa jedne i druge strane *filijala* nižu se uvrstani seoski domovi, a pred njima se ređaju klupe i goli dudovi. Na novome krovu Jevrejeva komšije piše:

tuNa piškoriĆ

1887. liTa goSpoDnjeg sazIdo † AMEN †

I na taj krov, na samoga Tunu Piškorića, doprši prokisao pijetao, tresnu krilima, kukuriknu pa nekako zaprepašteno poleti – upravo se stropošta natrag u dvorište. Prašćići, guske i patke gackaju po blatu na šoru. Katkada naiđe za krdom svinja pokoji svinjar ili kaki Šokac zavijen u žuti dugmen,³² tjerajući niske konje. Tamo za kućama, za golim šljivicima i poljima, među kojima se patrljci od kukuruza po strništima učiniše Dragici gole kosti – crne se kroz maglu oblaci, koji se natuštili površinom Krndije planine. Dragica odjedared krišom zaplaka, da ne probudi majke, koja je – sirotica – umorna od puta još spavala.

³¹ Stranačka stega.

³² *dugmen* (mađ.) – kožuh, krzneni ogrtač; kaže se i *gudmen*, *kudmen*.

No ni ovdje, u tome »budžaku di je đavo reko svitu laku noć«, kako se onomad izrazio seoski ćatip Joca Cicvarić, ne nađoše nove poštarice žuđena pokoja. Od sve ine lipovačke *gospoštine* slao im je najčešće epigrame, u kojima se ijetkom satirom šibaše ponajviše konkubinat, čestiti seoski kapelan Franjo Brcković, silan obzoraš. Kada mu je bilo dugo vrijeme – a to bijaše svako poslijepodne – prekraćivao ga je tražeći po staroj »Hrvatskoj« i »Obzoru«³³ sve brojeve u kojima se grdi pokojni *mađaron* N. I on bi te apologije makazama ekscerptirao i slao ih u svom patriotskom bijesu na poštu. Slao ih je kradom, jer još ne držaše da je kucnuo čas kada on može patiti javno i otvoreno za svetu stvar. Zbog toga se nije ni potpisivao. Običavao je dodavati olovkom svojim pošiljkama samo lapidarne komentarske aksiome moralnog značenja, kao npr.: »Tako je! No Bog je Judu naroda za izdajstvo kaznio!« – ili: »Pravo piše 'Obzor'! N. bijaše zaista sikofant. No Gospod učini, a plod ne pade daleko od drveta!...« Itd.

Iznajprije poštarice plakahu, a docnije oguglaše. Rodoljubivome kapelanu ne ostade ništa drugo nego nedjeljne propovijedi crkvene, u kojima grmljaše kao jerihonska truba protiv ljudskih poroka i u kojima je obično isticao kao lijep primjer kazni Božje njeke »dvije ženske u ovome selu«. – Gđa se N. već sasvim podala gospodarstvu, a Dragica se udubila u čitanje. Tek predveče bi odlazila u vlasteoski stari park preko puta pa se točila na svojim halifaksima po zamrznutom jezeru. Pustinjački je taj život stao za nju dobijati sve više čara.

Seoski ih *high-life* jednako ogovaraše. Branjaše ih samo seoski pisar Cicvarić, razumije se, skromno, na što bi gospodin Janzon, apotekar, koji nikada ne izlazaše bez revolvera i nekakog paloša mjesto štapa, običavao sarkastički dobaciti: – *Gleich und Gleich gesellt sich gern*.³⁴ (Našla vreća zakrpu.)

Jedini koji dolazaše R-ovima, iznajprije rjeđe, a onda sve češće i češće, bijaše visokoblagorodni gospodin Franz Kurt Maria Joseph Hans Wurstler von Wurstlingen, komandant husarske čete koja već dvije godine stanovaše kraj sela u starom manastiru što ga od jezuita ote još car Josif II.³⁵ slavne uspomene. Bijaše taj *ritmajstor* kao svi konjički kapetani: neženja, kockar, lovac, noktaš,³⁶ nikada ne govori polako, cio se dan ogleda u ogledalo i skače iz vojničkog u lovačko odijelo; mnogo jede i pije, na mezimcu ljevice nosi grozno dugačak i šiljast nokat. Otrovnii jezici lipovačkog *krema* usiktaše se i opet. Ili zar nije g. Vurštler pl. Vurštlingen vazda govorio da on običava igrati kod žena samo na *Numero Sicher* (na pouzdano)?

Dragici ne bijaše dosadan. Sada se stala smijati prvi put iza smrti očeve. Fon Vurštlingen bijaše joj neizrecivo smiješan s onom ogromnom i kao nov crijep crvenom šijom, s ufitljenim zejtunli brkovima koji ju podsjećahu na rogove mađarskih goveda, sa masno-

³³ *Hrvatska* – dnevni list, glasilo Stranke prava, izlazio pod tim imenom 1866-1895., 1900-1908., 1906-1909. (paralelno, s drugim uredništvom) i 1911-1918. *Obzor* – zagrebački dnevni list; okupljao protivnike bečkog centralizma i umjerenu opoziciju. Izlazio s prekidima od 1860. do 1941. Zbog političkih razloga i zabrana, list je više puta mijenjao ime (*Pozor*, *Novi pozor*, *Zatočnik*, *Branik*, *Obzor*, pa opet *Pozor*).

³⁴ Njemački: Jednako i jednako udružuje se rado.

³⁵ Austrijski car Josip II. (1741-1790., vladao od 1765.), pristaša prosvjetiteljstva, provodio je brojne reforme prema racionalističkim načelima, izdao Edikt o toleranciji kojim su pripadnici svih vjeroispovijesti postali ravnopravni, uveo državni nadzor nad crkvom i ukinuo brojne samostane i crkvene redove, pa tako i isusovce.

³⁶ Ženskar, »onaj koji pruža nokte prema tuđijem ženama, hoće da ih ljubi« (*Akad. rječ.*).

sjajnim licem u kojemu se gube pod nekim kesicama sitne, sive očice i upravo blista rujni nosić kao dugme na košulji ili igla u kravati.

– Ti ćeš ritmajstera još uvrijediti tvojim neobuzdanim smijehom! – govoraše joj često majka.

– Ne mogu da se uzdržim kada *hohvolgeboren*³⁷ stane da se dere i da priča o svojim avantirama po balovima, lovu i trkalištima... I taj luckasti debeljko zar da je potomak vi-tezova saksonskih Vurštlera, slavnihi zbog neke drske i legendarne otmice, ha... ha... ha...

II.

Prođe Božić i Uskrs, dođe proljeće, a lipe u grofovu parku zamirisaše.

Neko poslijepodne čekaše u uredu Dragica vojničku poštu, da zaključí posao, i posmatraše preko puta krov vlasteoskoga zamka čiji se crepovi, vlažni od kiše, krijesijahu kao riblja ljuska na suncu. Na hodniku zazvečalašé mamuze dežurnog husara.

– Hvala Bogu! – šapnu Dragica i stade svojim ključićem otvarati torbu i ne pogledavši donosioca. Momak, vit i visok, naočit, rumenkastoplave kose i inteligentnih grahorastih i tako vlažnih očiju kao da će iz njih sada kanuti suze. On je posmatraše zadivljeno, gutaše je pogledom robijaša koji ne vidje bogzna otkada ženskog lica. Nješto ga steže pod grlom, a u grudima mu zaigra... Kao zanesen pilji u kosu, crnu i kudravu i gustu kao runo u dobra ovna. Zuri u obli, nježni i garavi vrat po kojemu kao da popadaše lepirići svilenih vlasica. Husar odjedared osjeti struju slatkog, toplog mirisa pa saže nad njome instinktivno glavu kroz onaj otvor. Opazio je tek onda da mu je iz ruku uzela ekspedicionu knjigu kada su joj potpisujući stali letjeti uzani i elegantni prsti preko hartije. Odjedared kao da ga nješto ščepa, povuče. On se saže, grudi da mu prsnu, pa ju dirne usnama na vratu ispod uha. Ona skoči kao da ju dirnu struja one u uglu električne baterije i prosu mastilo.

– Bezob...

No ne svrši, tako ju zamašta njegov smeteni, dobroćudni i drski pogled. Sva se zajapurila i pritisla maramu na ono obesvećeno mjesto pod desnim uhom.

– Grdna li bezobrazluka od jedne husarske komisne čizme! – reče on u snažnom bari-tonu, sučući nervozno okrajak brčića, i zlobno se naceri.

– Uostalom, ne kajem se. Eno ga gdje gega ovamo naš buc masti komandant. Tužite me, a *hohvolgeboren* fon Vurštíngen može da me spetlja i na robiju. No bilo šta mu drago, meni neće biti krivo. Za ovu prvu krađu u mome životu neće me gristi savjest!

I prebaci torbu preko ramena, a kada mu Dragica zadivljena preda knjigu, dohvati je za ruku, promumla kao:

– Pa ma propo! – poljubi joj strelovito vrh od prstiju i grunu na vrata.

Ona se bez misli spusti na stolicu.

– *Küs' die Hände!* (Ljubim ruke!) – dođe, derući se, komandant. Bijaše u *civilu*, u lovačkom zelenom kostimu. Sve zeleno. Čakšire dokoljenice kao u turiste ili bicikliste, a ogromni listovi misliš sad će da prsnu kroz napete čarape. Kapetan se baci, široko i strašno

³⁷ Njemački *hochwohlgeboren* – visokorođeni.

duvajući, na divan, koji je čisto zajecao pod njim, i nastavi njemački (a samo tim je jezikom i govorio):

– Jeste li vidjeli onog bekriju Unukića?

– Kakog Unukića?

– Ta onog husara koji je danas donio pisma?

– N-ne... nisam... posao...

– O, čudan egzemplar! Otac mu je plemić i negdje tamo blizu Varaždina ima, kako čujem, lijepo imanje. Dečko je jedinač, dakle ludo, pusto. Prošao je sve zemaljske gimnazije, pa ništa. Mangup! Jadni ga otac pošlje u Graz u nekaku privatnu školu, a on noću kroz prozor pa pucaše na neke njemačke burševe. Siromah ga otac pošlje ovamo da ga vojska nauči pameti. *Karniflujem* ga već evo drugu godinu, pa ništa. Dva je puta bio kapral, dva sam ga puta morao degradovati. Zarazio mi kockom cijelu kasarnu. *Viehskerl!* Šteta! Jaši kao džokej, valjasto momče, srce mu nije pokvareno. Danas ga prvi put iza tri mjeseca pustih u selo. Pa i opet moram da ga zovem na raport...

– A zašto? – prevari se ona.

– Odviše se dugo zadržao. Mora da je svratio kakvome Šokcu na rakiju.

– Ne vjerujem – reče ona. – Ja sam imala toliko posla da je morao ovdje dugo čekati da dođe na red...

– O, molim, onda pardon!

Komandant još ne zapamti Dragice tako žive, lijepo i vesele kao danas.

Oprostio se dockan – tek pošto se lijepom junijskom večeri stao vazduhom talasati melanholijski zvuk retreta, tē vojničke uspavanke. Izišavši na put pod stare seoske dudove, stane gromko da žvižduće, a pokatkada je mladački skoknuo.

– No to bijaše brzo! Još nisi crko, kurjače stari? – pomisli sjetivši se Dragice i opet skokne. Onda izvuče iz džepa nekako parče svile koje je ponio sa pošte, pomirisa ga i opet snažno zažviždi.

Bijaše mjesečina. Zvijezde svjetlucaju kao milijuni onijeh sitnih iskrica na suhu po obalama pijesku. Tu i tamo pred kućama ašikuju momci i djevojke. U Majerovoj krčmi ciliču ciganske violine.

Kapetan prođe selo i ode se pentrati na brdo prema vojarni. Sluša brujanje po stajama i gleda nekadašnji manastir kako mu se starački kostriješe mjesečinom obasute žute zidine. Još mu slađe bi oko srca. Pa onda daj još ona tri svijetla prozora njegova stana za kojima ga čeka njegov ćirica Pišta Horvat s obilatim večerom, sa nekoliko boca pečujskog zlatnog vinca, pa petnaestgodišnja Šokica Evica, koju je visokoblakorodije izvoljelo danas pozvati preko baba Jele, svoje »stare prijateljice«...! Eh, i debeli Franc Kurt Marija Jozef Hanz Vurštler plemić sa Vurštlingena onako znojno skoknu još jedared pravo momački i zagunđa nekaki bečki kuple.

A Ivo Unukić, onaj husar, prevrtaše se u taj čas po svome tvrdom odru u II. vòdu. Znojio se i prisluškiavao. A kada je čuo da je njegov susjed kapral Tkalčić stao hrkati, dohvati polagacko papuče, čakšire, kapu i bluzu pa se otkrade na hodnik. Dohvativši se prazne bolesničke sobe, obuče se psujući nešto krupno kapidžiji, papuče strpa u džepove, kapu nabi na glavu, skoči na prozor, odande zakorači na metar udaljen gvozdeni konopac od gromovoda pa se stade spuštati dolje. Preskočivši visoku ogradu, stade se kroz šljivike mašati sela, koje se dolje kroz grane tako mило bjelasaše oko stare škure crkve. – *Di si,*

diko... – zapjevaše negdje u blizini djevojke, a Unukić potrči. Putem je svratio malo u parokovu baštu i za časak se nađe na kraju sela – pred poštom.

Podugačka je to i zidana zgrada – kao i sve srednje pošte što su. Žuto je okrečena. Pred njome je uzan cvijećnjak sa dvije klupe, ograđen živicom.

Unukić prislušnu, zađe unutra i sjede na jednu klupu. Zebao je po cijelom tijelu kao od male groznice. Stade iz njedara vaditi mirišljavke ruže – najljepše ruže iz parokove bašte. U blizini ne ču ništa osim talasastog šaputanja granja u spahinskom parku i pokatkad gakanje uznemirenih pataka iz poštanskog dvorišta. U sobama bijaše mrtav mrak i tišina. On gledaše zvijezde, rosu na nevidljivom cvijeću nebeskome i oblake, koji se na zapadnom horizontu gomilaju kao plastovi sijena. I osvoji ga neka gorčina, gorčina dosele neosjećana... Uto sav pretrnu: u sobi škrinuše vrata.

– Mama, taj mi je ritmajstar već malo dosadan.

– A šta ću ti kad ovdje nemamo nikoga...

– Ljepše je kada smo sami!

– No ti si večeras nervozna, šta ti je?

– Šta mi je? Oh, siromah otac! – Kapelan je danas opet poslao neku užasnu grdnju iz novina...

Unukić da opsuje kapelanu nešto krupno, kad al osjeti da se neko krenuo baš prama prozoru nad njegovom glavom. On posrnu dva-tri koračaja i pade kao tane za grmeljak.

I odista. Kapci se na onome prozoru stadoše otvarati – eno je! Eno je na prozoru blizu njega!... I lijepo je gledao tu krasnu glavu obasjanu mjesecinom. I gledao je te oči, te dvije tamne noći, sto puta ljepše od ove junijske i zvijezdama obasjane. Gledao je bezbojnu put što se bjelasa kraj tamne kose kao mjesec kraj mrkih oblaka. Gledao je taj plemeniti nos, pootvorena usta sa bijelim zubima i mekane rumene usne. Gledao je, a od muke i stida je stao gristi ruke i pljuvati na rukav te sramotne i, kako mu se u ovaj par činilo, pelivan-ske, sramotne odjeće...

– Ja odoh da sa Pepikom spremim postelje – reče u sobi gđa N.

Vrata i opet lupnuše.

Iva kao da je nešto iz vazduha vuklo da i opet zagrlji to garavo, slatko luče, pa puklo kud puklo! Već je maknuo nogom, no osjetivši da je bos, pade mu na pamet kako je smiješan ovaj njegov položaj, a grdan ga obuze bijes. Ona odjedared iščeznu u tamnu sobu, a on osjeti krv kako mu kaplje na ruku s izgrizenih od muke usana.

– Još godinu dana te nevolje, pa ću je uzeti, oteti, pa makar...

Uto zalahoriše vazduhom dva-tri akorda na glasoviru, a Dragica stade u po glasa da pjeva nešto čemerno. Ivo te pjesme nikada nije čuo, a ni riječi, jamačno njemačkih, nije mogao da razumije. Ali ovo šaputanje vjetra kroz lisje, taj opojni miris cvijeća, pa onda tiha muzika i mekani, turobni i djevičanski alt što se nujno preliva tihijem vazduhom amvrozijske noći... No zvuci iz sobe oticahu brujajući sve silnije, a snažan *forte*, u kojemu Ivo razabiraše samo riječ *Liebe*, zaljulja se poput zvona tihom noći. Ivo ne bijaše muzikalan, ali bijaše uzbuđen, i kao većina naše blagoslovene omladine imađaše sluha. Nujan i lud slušao je ovu nježnu i alilujsku pjesmu, koja je tako snažno plamtjela sa čistih usana paleći mu i srce i mozak. Jezgro bića njegova potrese taj heruvimski *adagio*, ta – kako mu se učini, poznajući zlu kob N-ovih – tužbalica nesrećne mladosti za željkovanom srećom. Nikada nije mogao da plače, ali u taj je čas poželio suze. U taj mah mu se bar učinilo da je sitniji od crvića i veći od toga mraka. Stade ga obuzimati ditirampski ešak, i lije-

po bi bio skočio u sobu, pao joj pred noge i stao ljubiti vrhove od papučica, da se nije dosjetio i zagrlio svom snagom krošnju najbližeg drveta... Pjesma utihnu. Posljednji akord – i *pianissimo* iščezne, kao kada se otklizne bio listak cvijeta od jabuke...

Najprije tišina, pa se razli sobom tihi preludij. – Ivo skoči, pokupi one ruže iz župnikova vrta pa ih punu pregršt baci u sobu onamo odakle dolazahu tonovi. Dragica ciknu, svirka prestade, a Unukić – koji je često sam samcit čistio mehane od seljana zabodavši sablju u sto i zalivši je okom vina – pokupio papuče pa brži od zeca otpuši opustjelom ulicom lipovačkom.

Vratio se kući istim putem, a niko ga ne opazi.

No sutradan ga noću uvrebaju psi koje je, na savjet svog kapelana, parok pustio u svoju baštu, pa mu iscijepaše i čakšire i bluzu. Srećom, kapelan puče iz puške te ubi – onoga zubatijega, a Unukić preko tarabe, pa maglu... No noćas ga osjetiše i kapral mu naredi da se sutra javi na raporat.

A kada mu na raportu kapetan smijućke reče:

– Deset dana samotnog zatvora i da se plati mundir! – malo te nije trgao sablju...

III.

Četvrti dan kako je Unukić ležao u zatvoru dođe komandant iz O., gdje je dobio od grofa J-a na kartama prekrasnog, jedva jašenog ždrijepca engleske pasmine. Poslijepodne okušaše ga najbolji jahači, ali hat nije dao ni prići: bacao se nogama, ujedao. Kapetan šta će, zamoli narednika Vlahovića, staru husarčinu, da mu se on popne na greben. Dok su ga sedlali, ujeo je Chief dva momka, a jednoga malo te ne udario u čelo. Jedva i u neke ga nekavice stadoše voditi na londama iz staje sa kožnom brnjicom preko gubice. Vitak je kao djevojka, visok, zelen, proviruju mu rebra: pravi Englez. Narednik ga zajaha kao strijela, momci izvuku lonđe iz onih obručica na žvalama, konjic najprije mahnito đipi pa se stade propinjati na stražnje noge.

– Ne dajte mu da igra kao medvjed! – deraše se sa svog prozora kapetan, odakle posmatraše sa vojnim veterinarom i njegovom suprugom.

Ta je dreka hata kao malo prepala, te se smiri. Spustivši glavu i grizući gnjevno jezik među zubima, stade vatrenim očima zvjerati na sve strane. Narednik se ukuci, darne ga ostrugom, a dobri se konjic prope, okrenu u kovitlac, skoči u visinu i pruživši tanke noge poleti kao strijela sa tetive.

– Drž' ga!... Ne dajte mu!... Odoše! – klicaše uokolo zaprepašćena momčad.

Narednik vuče dizgine svom snagom, ali sve uzalud. Kapa mu spade sa prosijede glave. A ždrijebac letijaše kao lasta pored staje prema bašti ograđenoj visokim i ostrim kočevima.

– Naredniče, glavo ovčija, šta vam je?! Drž'te!

Ali i oporome kapetanu presjede riječ u grlu kad zelenko skoknu lakši od lopte preko štaketa. U vazduhu se okrenuše crvene čakšire i svijetle sare Vlahovićeve, noge udariše o šiljaste stupce i, što bi udario dlanom o dlan, ostade na jednome šiljku samo čizma.

– Jezus Marija! – ciknu prestravljeno veterinarova žena i klonu u mršavo muževo naručje, a komandant, onako trumpeljast, potrči dolje. Nađe narednika gdje leži na đubretu.

– Je li se štogod dogodilo?

– Ništa, gospodin' ritmajster'. Hvala Bogu, bubnuo sam na smetište.

I grozni se narednik stade grozno glupo keziti i čišćaše sa kose, lica i debelih brčina neugodne tragove. Zelenko je za to vrijeme jurio kraj plotu uzdignuta repa. Odjedared se okrenu, veselo zahrza, zađe u leje i stade brstiti komandantovu salatu.

Kapetan se maši u džep, daje naredniku desetaču i krene se u zatvor koji se skrknuo u prizemlju vojarne između kuhinje i spremišta za sedla.

Unukić spavaše nauznačke na čebetu koje je prostro na *pričnu* (neka vrsta širokog minderluka iz golih dasaka). Uvedrio se jako i prebljedio. Tvrdo spava.

– Inteligentan mladić, pa kako posrnuo! Ali ja ne znam drugog puta da ga popravim – mozgaše kapetan, izvadi iz džepa parfenisanu maramu i otare mu čelo.

Unukić razrogači oči, protrlja ih i, pošto se razabra, skoči na noge.

– Zapovijedajte, gospodine ritmajstere!...

– Ništa, ništa. Sjedite! Došao sam k vama kao prijatelj. Ta što dođavola imate na tim... Šokicama te bježite noću iz kasarne?...

– Da dolaze k meni kao k vama...

– 's *Maul halten!* (Jezik za zube!) – dreknu komandant, premda bi dao petaču da se mogao nasmijati. Bacio ga, lola, iz koncepta.

– Vidim, vidim, nažalost, da ste bez pardona izgubljeni. No ja ću vam ovoga puta oprostiti: imat ćete samo mjesec dana *Kasernarrest* (da ne smije nikuda iz vojarne)... Na čast vam i razderani mundir. Javite se manipulantu u kancelariji, pa neka vam da nov, pa ga možete dati krojaču da ga kicoški prekroji. Nećete više u staju, već ćete pomagati kao pisar. Samo izjutra do devet sati dresirat ćete remontu koju sam juče kupio. Imate li duhana?

– Nemam.

– Ne lažite, praštam unaprijed!

– Pha... imam.

I izvuče ispod daske omočić prosta duhana.

– Zar vi pušite tako đubre? I to mi se zove plemićem! Ta prije nekoliko dana poslao vam stari pedeset forinata!

Unukić odmahnu rukom kao da tjera muhe.

– Ja i vi, da mi oprostite, gospodine ritmajstere, jedna smo i u tome bagra...

Kapetan prsnu u smijeh. No brzo se uozbilji, okrenu se i strogo promrmlja:

– Dakle javite se naredniku, obucite se i dođite u moj stan.

– Razumijem, gospodine ritmajstere!

Pošto ga pusti dežurni kapral, Unukić najprije ode u kuhinju, svome zemljaku i pobratimu, kuharu Majcenu, pa očisti sa pola *komisa* cijelu činiju pasulja sa kuhanom goveđinom. Javi se Langeru, manipulantu naredniku, opere se i obuče. Onda ode po čizme pa ih stade čistiti, uzevši u usta duhana da viks bude sjajniji, da se sve orilo po malom dvorištu sa patosom od kamena koje okružavaše u četverouglu drevna zgrada. Svrši za tili

časak pa ode u radionicu gdje mu pobratim čizmar ostruže nekakom škljocom dlake sa lica. Onda potrči preko zasebnih stepenica koje bijahu nadesno od ulaznog hodnika, u komandantov stan. Ovaj viknu ćiricu, bivšeg konobara Kod Košuta u Kečkemetu, da donese cigare, a Unukić zapali jednu iz učtivosti, namignuvši sasvim ozbiljno na kolegu Pištu.

— Evo vam i čaša vina, a ako vam prija...

— Koješta...

— Kažite Pišti da vas posluži.

Za nekoliko trenutaka osta butelja pečujca prazna. A ćirica je to jedva dočekaao, jer je Unukić jednako na njega onako ozbiljno namigivao, te je siromah (a bijaše nasmješljiv od prirode) stao već dobijati grčeve zagušujući smijeh.

— Tako! — reče komandant, koji se razvaganio na divančiću. — Jeste li se povratili? Ako jeste, otidite u staju, javite se naredniku Vlahoviću pa pokušajte mog konja.

— Hvala vam, g. ritmajstere! — Salutira, okrete se kao žvrk, udari mamuzama kao tepsijama pa pup na vrata.

— Šta bi? — zadrža ga dolje na stubama žena manipulanta narednika, mlada, gojazna i smeđa Mađarica, koja vazda moljaše Unukića da ju smatra kao mater svoju...

— Sve je u redu. Popio sam mu bocu vašeg lancmanina,³⁸ dobio ovu britaniku i pojahat ću mu nekakovo kljuse.

— Samo to nemojte, za pet rana Isusovih, jer ste propali!

— Koješta! Ali da: molim vas za pet forinata. U subotu dobijam od kuće pa ću vam vratiti.

I prođe joj rukom, ispucanom svojom rukom, preko meke kose. Ona porumeni, reče mu da malko pričeka, i donese.

— Samo se čuvajte, molim vas lijepo! Šta vam vrijedi to bančenje? Oh, alaj ste omršavili u zatvoru!

I gđa Langerica stade upravo lizati vatrenim pogledom to drsko lice sa gospodskim orlujskim nosom. Unukić turi pare nehajno u džep pa je dohvati za punačku ruku.

— Ne, ne, kuvala sam kompot...

— Edeš (slatka) mama! — šapnu on, odvrnu rukav pa joj pritište poljubac na snježnu kožu. Ona sva ustrepti... No neka se vrata otvore, a on zazviždi *Još Hrvatska...*, udari se španskom trskom³⁹ po čizmi i krenu otolen prema izlazu. A ona sva problijedje, šapnu za njim: — Langeru ni riječi — i odšepRTLja u svoj stan.

Za pola sata izvedoše pastuha i opet napolje. Unukić se ustobočio na stajskim vratima i ponosno gleda prama vojarni, pred kojom se već u grupama sakupili svi njezini stanovnici. Kada je zavarkavši konja skočio mu u sedlo, opazi gđu Langericu gdje pobježe u kasarnu... Zelenko se sada nije propinjao, nego je odmah spustio glavu pod koljena grisajući isplažen jezik i tresući ušima. Jahač digao ruku i naherio crvenkapu.

³⁸ Prema njem. *Landsmann*, zemljak; ovdje se misli na vino pečujac, odn. domaće vino, jer su riječi upućene Mađarici.

³⁹ *Španjolska trska*, *španjolac*, stabljika palme rotang (Malaja), vrlo čvrsta i savitljiva, upotrebljavala se za batinanje.

– *Ein blitzfischer Kerl!* (Momče ko grom!) – šapnu kapetan veterinarovoj ženi, da joj ne bi čuo suprug. A ona se sva odrvenila od zorta.

Odjedared ždrijebac bijesno zamaha glavom. No Unukić ne čekaše da se propne i možda baci nauznačke pa da ga smrvi, nego ga opali svojim španjolcem po slabinama da je sve koža pukla, udari ga mamuzama da je sve štrcnula krv, a životinja mahnito poleti kao da joj se zapalio rep.

– Božansko derle! – viknu na mađarski za Unukićem ono mršavo, pedantno kačestvo, gospodin veterinar...

Pobješnjeli je konj grabio ravno nizbrdice prema kapiji.

– Hej, s puta, komšijo! – viču momci seljaninu koji je nizbrdice tjerao svoja kola na kojima je bio dovezao slamu. Šokac se okrete, užurba, ali nije dospio ni konje da potjera u rov kraj uzana puta, te ga je kolima tako samo još više zakrčio.

Svi gledaoci potrčaše mahinalno dolje. Komandant od muke razdera svoju maramu...

A hat se već stao dohvaćati kolā. Mršava, niska i rutava ona kljusad od straha ni makac, a gazda im se skljkoka u rov.

– Osto, propo! – pomisli Unukić na dohvat u prepreke, pa se šćućurnu, pritište koljenima sedlo, opali i opet dušmanski ždrijepca i bocnu ga ostrugama.

Plemeniti pastuh se hipnu i preskoči poširoke kola kao žaba brazdu, a da ne bi pao, ošinu ga husarče i opet krvnički.

– Bravo! – čuo je za sobom ritmajstra i viku koja se naglo gubljaše. No on već ode bes-traga, kao u nedodiju. Kao sjevernjak uždio veselim Lipovcem. Na ulici se uskomešala perad kao pred jastrebom. Psi zalajaše i uvukoše repove. Ženskadiji ispred kuća poispa-daše iz ruku igle i preslice, a čičama iz usta kratke lulice.

– Lîpa li momka!

– Bîsna li ždribeta!

Pekmezlić, brica, taman je brijao svog prijauška Cicvarića, seoskog fiškala i ćatipa, kad al opazi kroz prah žute prašine taj kijamet, malo te mu ne odsiječe rumeni ukras lišca njegova. A da berberin nije bio oboružan, zacijelo bi se pajtaši počupali.

Frntić, debeli paroh, baš se gegao svome prijatelju doktoru, koji imađaše nos »kao kula livanska što gleda prema Damasku«⁴⁰ i sićanu ženu; i u času kada je čuo kroz viku topot, opazi bijesno ždrijebe i onoga đidu, koji mu je jamačno decimirao ruže. I *reverendissimus* potrči, no se zaplete u dugačku reverendu, posrnu *in ipsissima persona*,⁴¹ a glava mu se nađe u onome prahu kojim je pokajnik Jov posuo glavu svoju. Ležeći, čuje kraj sebe tutanj kopita i smijeh bezbožnikov. – *Latro infernalis!* (Pustahijo paklena!) – huknu za njim i ne ode doktoru, nego kući, u svoju hladovitu sobu, koja mirisaše ružmarinom i buđavom kožom. Zovnuvši redušu, koja slučajno imađaše troje mališana vrlo sličnih velečasnome, zamoli je da mu doda trebnik i hladne obloge, pa leže na široki bijeli odar.

– Kaplja, kaplja me mogla trefiti, draga Betika, kaplja! – tugovaše *reverendissimus* paćeničkim glasom.

A Betika, dobra Betika, položi svoju tustu ručicu na tusto mjesto gdje bijaše tusto srce tustoga pastira tuste lipovačke pastve...

⁴⁰ Salomon: *Pjesma nad pjesmama*. (A. G. M.)

⁴¹ Latinski: sam, osobno, »najvlastitijom osobom«.

I sav se taj džumbus stvorio što bi okom trenuo.

A Unukić već doduvaž do pošte. Nikoga! Cvijeće pred kućom od zapare objesilo glave, zeleni kapci po prozorima pritvoreni. Ivo sada prvi put priteže uzde, ali se paripče još jače pružilo. Od bijesa ga udari šakom među uši: uzalud! No u taj mah čuje iz kuće pri-gušen uzvik – poznaš on i kroz šum i topot taj slatki glas! Od iznenadne bi radosti bio sada jamačno skočio sa konja da ga već nije odnio poprilično iza sela. On se okrenu, ma slomio vrat, i opazi na prozoru jednu glavu – poznaš on tu slatku glavicu!

– Tjeraj!

Zamahnuo je kapom i dreknuo na konja, kojega je u taj čas silno zavolio. Stao ga gladiti po znojnome i vrelome vratu.

– Galop!

A vatreni trkač zahrza i, jureći prema gradiću P-i, dodirivaše gotovo trbuhom zemlju.

Sunce sjeda kupajući u zlatan plamen vrhove brežuljaka, a nada nj se nadvio oblak kao nad oko krvava obrva. Prama selu se kreće stoka sa paše, a čobani se deru: – Ponesi mi, katano, ovo pismo u P-u!... Nad grmljem i rovom trepte zuzukavi rojevi komaraca... Ža-be se čuju sve više i više – kao da se okreće milijun čegrtaljki – kao da se duva u mili-jun praznih bočica – kao da se udara u milijun dobošćica...

Unukić se sav zanio u ovo pomamno jahanje. Sjetio se svog pretka koji je sa grofom Pata-čićem prije bitaka izazivao Turke na mejdane... Sve mu to godijaše, pa i vjetar što mu gu-ra svoju vazдушnu šaku u grlo i duva u vrelo čelo... – Haj, sada bih mogao... samo da mi je volja! – No u taj par ga nešto dirnu kao perom u srce. Dragica mu iskrse pred očima, a on ih pritvori... Modra bluza... vrat... kosa... Ali, dođavola, lice nikako da iskrsne! – Ah, evo je, evo je! Ah, te oči, te široke oči! Arapske oči, arapske, dabogme arapske! – stade glasno vikati, premda ga konj nije razumio i premda on sam nikada ne vidje Arav-ljanke.

A hat se vijao između zelenih večernjih polja kao zvijezda preko neba tamna.

Unukić se vratio kući tek dockan uveče, laganim kasom. Kada je stao pred stajom, dođe komandant sa veterinarom. Konj je ceptio kao list od jasičke. Spopala ga pjena, kao da ga brica Pekmezlić nasapunio. Kada je Unukić sjahao, konj pade. Jedva ga natjeraše da se digne. Veterinar naredi da ga pokriju ćebetima, da ga malo prohodaju i da ga docnije četiri momka dobro istrljaju slamom.

– Vi, Unukiću, možete večeras iznimno da odete u selo u krčmu da večerate. Znam da ste gladni... Drž'te se, pa ste za mjesec dana kapral.

Unukić se jedva od umora držaše na nogama. Još kod večere stao ga hvatati san. Mislio je da ode do pošte, ali je uzalud hrenom pokušavao da ojači oslabljene vjeđe. Mrtav sanan dovuče se u vojarnu.

IV.

Drugi dan poslijepodne, pošto narednik sa kapralom iziđe iz ureda, sjedne Unukić da piše pismo. Prođe po sahata, a on se još ne složi sa početkom... Poštovana gospođice... Dragice, anđele moj... Gospođice Dragice... Odluči se za ovo posljednje i nastavi:

Pošto mi je u tančine poznata Vaša sudbina, dozvolite da Vam kažem kako bi me neizmjereno radovalo kada bih znao samo to da se interesujete za nekoga koji je možda još mnogo nesrećniji od Vas. Mene su pokvarili. Majka mi je rano umrla, otac mi je poimućan, ja sam jedini ostatak od stare šljivarske loze. Šta da Vam kažem? Bijah pusto ždrijebe za koje se ne mogaše naći dreser, i tako padoh u ovu Lepoglavu.

I tu sam se smirio. Mogah se barem po volji istutnjiti. No otkako vidjeh Vas, ode moj mir bestraga. Da sam pojeta, pisao bih Vam o tome stihove, a ovako Vam mogu samo to kazati da je od ovo nekoliko dana Lipovac za mene robija više nego ikada, kasarna — vješala, a mundir i okovratnik kao obješenjačko uže. Bože, alaj se zgražam što osjećam, pišući ovo, stajski zadah mojih ruku! Užasno li patim kada se sjetim da tako krasna, mila, nježna i blagorodna gospođica ne smije da ljubi husara, od kojega vrijedi u očima kakog oficirčića više posljednja kavaljerijska kljuverina.

Pišem Vam samo zato da biste znali da ima neko koji će, ginući za Vama, sasvim propasti. Daleko neka je od mene da Vas zamolim ma i za tračak kake simpatije. Zar ja mogu Vas — Vas degradovati na stepen sudoperaka i seljakuša?

A najgore je što ne znam ko je kriv toj najnovijoj mojoj nesreći. Oh, da ga znam! A ovako zar mogu da potegnem tu zarđalu kosturu na ove stolice, na konje, na nebo i na vrapce na onom tamo đubretu?

Ne ljutite se na mene i dozvolite da se nazovem Vaš poštovalac.

I v a n p l . U n u k i ć

(Onaj je »pl. « sada napisao prvi put u životu.)

Svršivši, stade trti jedan prazan rub pisma mirišljavim sapunom. Kuvertuje, adresuje i zamoli uveče pralju, koja je iz sela došla po rublje, da baci pismo u poštansku kutiju.

Pobjeći nije mogao, jer su svi momci dobili od narednika zapovijest da paze na njega. Cijelu se bogovetnu noć valjaše po odru. Davljaše ga mora, a kada je malko usnuo, sanjao je strašne snove...

— Šta vam je! (I sav zaprepašten vidi kako ga za grudi drma kapral.) Ta vi krčite kao da vam je ćurka kruh odnijela...

— Ništa, ništa, sanjao sam!

I pritište glavu na slamom napunjeni uzglavak...

Dresirajući izjutra remontu, i opet se malko povratio. No poslijepodne, kada je iz kancelarije opazio komandanta kako se sa ružom u zapučku i zviždučući spušta u selo — ja-mačno na poštu — sav se usplahiri. Držao je kao zacijelo da će ga Dragica tužiti zbog pisma. I baš zaključivahu posao (bijaše ga puno), a kapetan dođe u ured.

— Unukiću!

— Zapovijedajte...

— Sjutra oko šest sati izjutra, kada se momci budu vraćali sa rajtšula, osedlat ćete North-Chiefa i pojahati po dvorištu, da ga vide gosti.

Da se toga časa komandantov dugmasti nosuljak pretvorio u ćopavog lipovačkog nataroša, ne bi se Unukić više začudio. — Nije mu ništa rekla! — sinu pred njim topla i svijet-

la nada. — A kaki gosti? Oh, ta to će doći ona! Ta samo sa njome u selu opći komandant! Bože, je li moguće! Ta to je odviše, odviše...

— Što buncaš i što drmaš sto, marvo! — trže ga iz sanjarija ljubazni kapral Vajs, Jevrejin.

Kada izađe iz kancelarije, ode Unukić gđi Langerici, uze pune džepove šećera i otrča u staju. Došavši do *boksa* (ograđen prostor za nemirne plemenite konje), stade ždrijepca dozivati, a kada ovaj veselo zahrza, otvori vrata i uđe unutra, premda je zelenko u taj par udario kopitima po samome vrhu od ograde.

— Ubit će te! Napolje, derane! — viče narednik i ode kada vidje da je momče odista ludo. A Unukić baci desnicu konju oko vrata, pa kada je ovaj stao sav da drhti, uze ga milovati po grlu i nuditi šećerom.

Pošto se narednik vrati, vidi konjče mirno, a Unukić sjedi, šaleći se, u jaslama.

— Jeste husar, vesela mu majka! Moraš ga voljeti! — progundā kroz zube i ode dostojanstveno, kao da nije ništa vidio.

A Unukić zavolio toga konjica kao jedinog druga svoga. Vascijelo je veče sjedio u jaslama, hraneći ga hljebom. Gladio ga po glatkome vratu, drmao ga za rnje, tjerao mu rupcem muhe sa sjajnih očiju. I nehotice gledaše u jogunastom hatiću pravu svoju sliku i priliku. A kada se i opet sjeti da će zbog toga lijepog zelenka sjutra, možda, doći ovamo njegovo luče, viknu jednog husara pa ga zamoli da mu za dvije forinte donese iz Čivutinova dućana najljepše svilene vrpce. A kada je stao resiti dugačku grivu, učinilo mu se da plete njezinu bujnu kosu; i hatove ga velike oči podsjećahu na njezine. Srce mu zakuca, i on uze životinju ljubiti i šaputati: Dragice, slatka Dragice! — A prgavo se konjče sasvim pripitomilo. Sagnulo glavu, striže ušima i veselo zahrzava. Unukiću se čisto pričinilo da će sada da progovori. — Kada se udaljavao i okrenuo prema *boksu*, vidi kako je konj za njim turio njušku kroz gvozdene šipke na ogradi.

— Chief! — viknu na izlazu. Hat mu glasno othrza, a to hrzanje prime svi konji, te se cijela staja čisto stala da potresa.

— Jeste lola, al je husar da mu para nema, vesela mu majka! — reče narednik fireru (podnaredniku) Holjcu.

— Ova gospoda sve mogu! — odgovori napolak žalobno ćosavi ospičavi Holjac, bivši kočijaš kod grofa P-ća.

V.

Izjutra oko pet i po sahata bijahu konjanik i konj već naredni. Unukić nije znao šta da radi od silnog uzbuđenja. Čas čišćao ormu, čas mjeriјаše dužinu uzendija. Sada je hranio konja, sad je opet izvirivao na vrata da vidi dolaze li. Stala ga gristi sumnja da ona neće doći, da, možda, nje komandanat ni pozvao nije — pa od muke počeo grickati svoju špansku trsku. — No taman stadoše da ulaze kroz ražjaplјena vrata prvi konji vraćajući se sa jašionice, a on opazi dolje komandanta kako se valja uz puteljак kroz baštu, a uz njega... I poteče svome konju, skoči na jасle i zaturi glavu među šake. To mu se čekanje učini duže od svakog marša!

— Spremaj se! — prodera se u neke nekavice narednik. A Unukić zažvali osedlanog konja, zakopča kaiše i povede ga napolje kao muha bez glave. Lijepo je čuo srce kako kuca. Izišavši, baci kradom pogled pred vojarnu. Tamo raširio svoje debele krakove kapetan,

maše jahačkim bičem i, rebreći se, priča nešto glasno gđi N. Kraj njih sjela na klupu Dragica, a Unukiću se učini da ga posmatra ispod štita od sunca...

— Što, zar ste ga već sami mogli izvesti?

— Na službu, gospodine ritmajstre!

— *Aufsitzen!* (Na konja!)

Unukiću se učini da stara kasarna skače dolje u Lipovac, i đipi u sedlo. Opazi kako se oni krenuše bliže. — A North-Chief se prope i stade da poigrava. Leluja mu se dugačka optetena griva i one svilene vrvčice kao sto sjajnih i šarenih guja. Vrat se talasa i odblijeskuje zlatom i atlasom, kao da se oko njega savio dio dúge. Husarče potapša paripa po rame-nu, šanu mu nešto, a on skoči najmanje metar u visinu i pruži vite noge, jake i sjajne kao četiri sablje.

— Ne dajte mu iz dvorišta! — viče komandanat, a konj stade odjedared kasati u *trabu*, kao da je iz Andaluzije. Unukić ga ravnaše uokrug i pogledaše kradom Dragicu. Sada odista opazi da ona ne skida sa njega pogleda, i osjeti kako je iz njega izletjelo ono nešto teško i nesnosno. Osjećao se lakši od svog ždrepića, veseliji od one laste što oblijetaše cvrkućući vojarnu i svjetliji od sunca koje visijaše nad selom kao zlatna kolajna. A kada je gođer jašući bio spram nje, zavirio bi pod bijeli od slame šeširić. I izgledaše mu tužnija i bljeđa nego obično, pa, kako stojaše kraj busenja ruža, učini mu se kao uveo cvijet.

— Pokušajte ga zadržati! — viknu kapetan, a on priteže uzde baš kada bijaše pored njih. Hat stade, vrišteći, duvajući i mašući glavom. Komandant se ojunači pa ga ode tapšati po vlažnome vratu. Gospođa ga N. pođe bojažljivo glackati po grivi. Primaknu se i Dragica, koja dosele stojaše šutljiva kao tanan arapski stup. Al ne gleda konja, nego konjanika...

Unukiću se učini da se malo zarumenila — onako kao što se ruji donja strana listića od žute teja-ruže... I u taj čas zaboravi na sve, i sve mu potamni... Sunce kao da je spalo sa vedra neba da sine u ovim crnim očima... Htio je da posegne rukom u džep i da joj dade parče šećera za konja, ali nije mogao. A za grlo kao da mu se objesilo klatno najvećeg lipovačkog zvona...

— Drž'te ga, gospodine Unukiću — reče ona odjedared i nasmiješi se. Kapetan je ošinu čudnovatim pogledom...

Sada Unukić više ništa nije vidio osim nje. — Go-spo-di-ne... *Lie-be... Lie-be...* U-nu-ki-ću... drž'te... — zaori mu se u ušima. A ona ga pogledom siječe ravno u oči... Lice, preko koje-ga je sada pao refleks jasno zelene svile sa štita od sunca, nježno se osmijkuje, zubi se bi-jele kao alabastar, a usne se rumene kao turčinak...

I konjanik se odjedared uspravi, trže konja prema strani gdje stajaše Dragica, saže se, ščepa ju desnicom za pojas od kože kao jastreb pile, baci je preda se, pusti uzde, obuhva-ti je, udari konjica mamuzama, pa šibaj za tren oka nizbrdo... Gospođa N. pade koman-dantu u naručje, on ju odvede do klupe i predade tamo gđi Langerici, koja se zaplakala kao gradobitna godina, a komandant ode kriješati:

— Dva osedlana konja! Brzo, naredniče, brzo!

Začas ih izvedu, a kapetan se hitno izvinu i odjezdi sa narednikom u potoč za otmiča-rem.

No hat nije zagrebao kroz selo, nego je udario odmah nadesno niz lipovačko polje.

— Ubit ću obješenjaka, ubit ću pustahiju! — jecaše znojni Vurštler von Vurštlingen gle-dajući kako uskoci jezde kroz visoko žito kao u čamcu po zelenu jezeru...

A Unukić nije čuo ni gudnjave vjetra, ni soptanja hata, ni šušnjave klasja po konjskom trbuhu, ni ćurlika prestrašenih prepelica. U silnom zadahu konjskog znoja osjećaše samo jedva osjetljivi miris pupoljastog i zdravog ženskog tijela. Nju je samo gledao i udisao. Obujmio nježno obadvjema rukama pa je drži kao perce na širokim grudima. Vascijelo široko i šarovito polje lipovačko iz njezine je kose zamirisalo, i Unukić po vrhu cjelivaše kudravu joj kosu, posmatrajući tu milu glavu i te mile pritvorene oči sa dugačkim trepavicama. A ona snažno od straha, od čega li? – savila ruke oko njegova vrata i kradom ljubi njegovu staru bluzu – od straha, od čega li...

Kod lipovačkog zabrana stade hat usopljen i zapjenjen.

Osjetiše hladno i vlažno šumsko disanje. Čuju gurikanje svinja, satirsko dudukanje svinjarevih gajdi, žviždanje drozdova i kosova, kukanje kukavica, kuckanje djetlića i tamburanje cvrčaka. Lepiri prše kao oživjelo šareno cvijeće. Kroz vrhove drevnih se hrastova, kroz lišće, tu zelenu šumsku kosu, igra i lomi svjetlost sunčana.

Dragica otvori oči, nasmiješi se i ne reče ni riječi. Siđoše.

Ona sjede na panj i reče:

– A šta će biti sada? Bože, za cijelu ćete ovu budalaštinu morati samo vi da platite... Na tebi će se slomiti kola, na tebi, Ivice!

I pokri oči rukama.

– Neka se slomi i lokomotiva, marim ja! A ostanem li samo živ, uzet ću ili tebe ili svoj život!

– Ne boj se! Ja ću moliti za tebe. Ne može ti on ništa! Kako uopće smije da ti daje privatna konja na dresiranje? Ako nećeš ti, tužit ću ga ja generalu!

– Mahni se, on može sve! Kako je ovdje jedini oficir, može da me nasamo proburazi pa da se zakune da sam na nj kidisao – i nikome ništa! No mahnimo se toga!

On kleče pred nju, uhvati je za ruke i stade joj cjelivati vite prste... Uto ga ona gurnu, a on se okrete i skoči: komandant i narednik evo jašu prema njima... Unukić se još i ne sabra, a kapetan stade na konju kraj njega, zamahnu bičem prema glavi, no ne udari ga, već dreknu:

– *Verfluchtes G'sindl!* (Prokleta furdo!)

Dragica ciknu, a Unukić se grko nasmija i okrenu se k njoj:

– Nisam li vam rekao da on može sve!

Narednik je međutim uhvatio i zajahao umornog ždrijepca, koji je dotle spokojno pasao, a komandant dreknu:

– Toga vam *lumpa* predajem da ga tjerate na vašu odgovornost. Ići će pješke i vodit će moga konja. Za veću sigurnost izvucite sablju iz korica. Na podne mjesto ručka *zwei Stunden anbinden!* (da visi dva sahata!). Marš, *haderlump!*

Unukić učini po zapovijesti i pođe pješke kraj narednika, koji držaše голу sablju i vodišaše konja. Pošto poodmaknu, okrenu se i viknu:

– Zbogom, zlato moje! Vidiš da oni sve mogu.

– Udarite ga pljoštimize sabljom, Vlahoviću!

– Pokušaj, komisna čizmo, ako hoćeš da te kurjački zubima prikoljem ko ovna!

Narednik, doduše, porumeni od bijesa, ali se načini kao da ne ču zapovijesti...

Izgubiše se kroz žito.

Tek sada se visokoblagorodije sjetilo Dragice, koja gledaše preko njive ridajući. Pođe drsko prema njojzi, uštinu je za obraz i reče, tokorse, ironijski:

– Vi ste dakle raspoloženi i za idile? *Schön!* Samo što ona bitanga smrdi na đubre, jel'te!

I uštine je i opet za lice.

– Budite učtivi!

– Pa šta vi mislite, gospođice? – popravi se on tobože i stane oko nje skakutati. – Dovolite da vas otpratim kući!

I pruži joj ruku.

– Hej, momče! – viknu Dragica svinjara koji se pokazao na rubu šume.

– Jaj!

– Dođi brzo ovamo!

Dokasa pastir, grdna i kao Ezof rutava momčina.

– Hoćeš li, momče, da me otpratiš kući? Dat ću ti pet forinata!

– *Dummheiten!* (Gluposti!) – umiješa se komandant.

– Oću, vrala poštarice, samo moram da otiram ti svinji u šumu mome pajtašu Grgi. Ako vas ne mrzi, ajdite sa mnom, put je bliži.

Kapetan bijesno uhvati Dragicu za rukav.

– Ako me ovaj bezobraznik ne pusti, udarite ga tom budžom po glavi na moju odgovornost!

– Prste k sebi, gospodin' rikmajstor'! Ja sam bio dvi godine na mitrovačkoj robiji!

Kapetan se ušeptrlji, zazvižda i ode. Svinjar naduva gajde, zasvira, pođe, a ona sustopice za njim u šumu.

VI.

Dragica je došla kući preko bašte. Stidila se, a znala je da se o njezinoj avantiri proćukalo po selu. Majka ju dočeka poljupcima i radosnim plačem. Srećom, ne bijaše nikake depeše, a u poštarsstvu se i gđa N. prilično izvještala.

– Dakle ništa ti se nije dogodilo?

– Ništa. Samo sam se vrlo umorila.

– Hvala Bogu!

Gospođa ju N. još jedared poljubi u čelo, pogleda dva-tri puta pažljivo sa strane i zadovoljna ode da prigleda ručak u kuhinji. – A Dragica se mehanički zadubila u stari preko puta plemićki park i u nekakog spahinskog kočijaša, šta li, kako se lijeno naslonio na gvozdenu ogradu i puši, bacajući iz džepa mrvice pitomoj ptičiji⁴²... O, sve joj to bijaše gotovo nevjerovatno – kao san i uhvatilo ju naglo i nenadano kao grozan trus... Uto donese momak pisma iz poštanske kutije, a ona ih stane mahinalno otpravljati. Jedna kuverta bijaše na nju adresovana. Raspoznavši rukopis kapelana rodoljupca, htjede pismo

⁴² Zbirna imenica od *ptica*, mnoštvo ptica.

već razderati, no kako već dosta dugo ne dobi duhovitih invektiva njegovih, pa onda, da se rastrese, otvori pismo i pročita glasno:

»Perditio tua, Israel, ex te!« (Propast tvoja od tebe, Izraelu!)

*Od kap' tana do husara
Nije mali skok!
Zašt' na glavu Vurštlingenu
Namjestiste rog?*

Da ste mi zdravo, pustopašnice!

Vaša sjena
Nemo recte Niko

Dragica se ujede za usne, podera hartiju i stade rasijano zuriti na bijelo okrećeni strop, po kojemu je njezina mašta konstruisala među onim neravnostima i pukotinicama razne oblike: nakarađene i lijepe glave pa svakojake karikature. Učini joj se da vidi masku Unukićevu; jasno razabiraše rimski nos i dvije jake crte oko usta... I tiho zaplaka... Onda silom pregrize suze, smiri se, izvuče iz džepa nekaku kuvertu, izvadi pismo, oko kojega se zalijepili listići ruža iz bašte velečasnoga, i pritište ga na usne strasno i očajno...

Poneki donosijaše ili dolažaše po pisma. Jedva jednom zazvoni podne.

Sjedoše za ručak. Sama se čudijaše kako je ogladnjela. No kada sluškinja Pepika, debelo Švapče sa prčastim nosom, donese pitu od trešanja, sjeti se Dragica odjedared svega: pa i one prijete komandantove: »da dva sata visi...« Presjede joj pita! — Ali šta se bojim? Ritmajstar neće izvršiti svoje grožnje! Inteligentan čovjek ne smije da se veže! Ta inkvizicijska je kazna samo za nepopravljive... No ko zna...

— Što si se to ućutala, Dragice, kao da si mila Gera?⁴³ No ti si umorna. Ded odmori se malo!

Ona se bez riječi pruži na divan da počine. No pomisao na *zwei Stunden anbinden* stade je sve većma plašiti. Baš sinoć pričaše joj kapetan u šali o tome varvarskome mučenju.

— Prije te kazne treba delinkventa da pregleda liječnik, jer ju može podnijeti samo najžilaviji momak, osobito ako je osuđen da visi danas i sutra. No ja ne običavam zvati nosonju doktora, tu teleću glavu.

Dobro se sjećaše tih komandantovih riječi.

— Uh, da visi jadnik dva sata u vazduhu na rukama vezanim naopačke, i to u dva dana uzastopce! Ne, to ne može biti!... »Ali on sve može!« — šapće joj u ušima onaj iskreni glas. I oko joj pade na časovnik... Za deset minuta pola dva...

— Jaoh, on visi vezan sahat i dvadeset minuta. Bože, i ja sam mogla ručati! Osjećam, jasno osjećam da se u taj par muči kao Isukrst na raspelu!

Skoči kao da ju ujede zmija i uze šeširić i štit od sunca.

— Gdje ćeš, dušice, po toj žezi? — upita ju majka preko »Vienca«.

⁴³ »Držati se kao mila Gera« znači snebivati se, skanjivati se, biti ukočen, uštogljen, bezvoljan.

– Idem malo u park da se nauživam hlada. Ljubim ti ruke!

Žaropek! Nad prašnim seoskim putem dršće vazduh kao laka paučina. Pokoji zeljov uvukao se u hlad pod klupu pred kućom, turio glavu među šape, isplazio jezičinu, pa čkilji na muhu što mu baš nad njuškom zvrnda. Kokoši otvorile sentimentalno kljunove, valjuškaju se u pijesku, a pijetlovi pouticali na dudovo granje. Razliježe se grdno gakanje, a jato gusaka leti sa zelene *pijace* ispod crkve preko kuća i šljivika prema lipovačkom potoku... Nigdje nikoga. Tek pokoji mališan ide u školu. Pred sivom dugačkom i prizemnom se opštinskom zgradom izvalio na hladovitoj klupi pandur Ljelja i hrče li hrče kao seoske orgulje.

Dragica je upravo protrčala dugačko selo i mašala se humka prema vojarni. – I ovdje je sve tiho. Tek iz novih staja, koje, stvarajući ugao, obrubljuju široko šljunkom posuto dvorište, šumi i žagori. Na krovu stare vojarne zakriještao kapetanov paun. Dragica pogleda na komandantove prozore nad starom gotskom kapijom. Kroz pritvorene kapke joj se učini da ga vidi kako u košulji čačka zube. I požuri se nalijevo ka vratima donje staje. Izide momče u prljivim pantalonama od ruskog platna, u košulji i papučama, noseći ko-fu, četku i crvene čakšire.

– Molim vas, gospodine, biste li mi htjeli kazati smije li se unutra?

Momak rasteže usta kao harmoniku.

– Ja ne znam...

Na vratima je uhvati za rame neki dugački kapral.

– Civiliste ne smiju unutra!

– Izvol'te frajlice, baš smo nazobili konje – nađe se tu narednik i šapne kapralu: – Tele jedno, zar ne vidite da je to frajlca sa pošte?

– A, rikmajstorova! – odgovori kapral da je i Dragica čula... Svi se smijahu...

– Pa što je došla po toj vrućini?

– Jamačno da vidi Unukića kako visi.

No ovo Dragica ne ču. Gledala je i desno i lijevo, žurila se. Konji ližu jaslje, a momci ih čiste četkama i češagijama. – Narednik ide za njom i namiguje momcima na obadvije strane. I opet prigušen smijeh... A vrućina kao u kotlu. Sve zaudara na znoj.

Odjedared Dragica posrnu i malo te ne udari glavom o konjske noge...

Kraj vrata koja vode u spremište za zob, a na velikom gvozdenom klinu na kaki se vješa orma, a na stupu kaki dijeli pojedine konje, visi momče boso, u košulji i crvenim čakširama. Glava mu i trup dođoše gotovo horizontalno, a noge nezgrapno vise i jedva da bi vrhom od palaca dosegle do zemlje. A sve to vuče ruke, koje su svezane odostraga naopake oko šačnih zglobova, te tako prsti i šake pomodriše, a nabujale žile da prsnu. Viseći tako na rukama kao orma na klinu, tijelo se ljulja nadesno i nalijevo u odmjerenom tempu kao nihalica na časovniku, a glava se polako povija nadesno i lijevo u krugu. Iz grudi se otrgne pokoji hropac i stenjanje – onako kao u konja kada im usijanim gvožđem operiraju meso na kruni od kopita. Lijepa, rumenkastoplava kosa pala momku preko znojnog čela.

– Od podne visi, frajlice. Sutra će opet. Neka zapamti da vi niste... da prostitute... jedna paorkinja! – veli narednik.

Onaj na konopcu podiže glavu... Lice mu je došlo zeleno i za nj se uhvatila mreža znojnih kaplji. Oči krvave i mutne. S izgrizenih usana kaplje krv. Na te ranice padaju debele

muhe, koje se ne daju otjerati jezikom... I on se uze na nju smiješiti, a ona od toga smiješka prozebe od srca pa do pod samo tjeme.

Dragica je ćutala mramorkom i kao da u taj čas nije ništa osjećala. Taka scena bijaše odviše bijedna a da postane uzrok običnih duševnih muka. Nju osvoji nadzemaljska samilost. I ona mu priđe pa mu stade poljupcima kupiti grašak sa vrelog čela.

– Sada da crknem, to bi najbolje bilo! – šaptaše on blaženo.

– Jaoh meni! – ciknu ona odjedared suha oka i stade grčevito driješiti uzao sa drhtavih ruku njegovih.

– Nož, molim vas za kaki nož! – okrete se naredniku, oko kojega se natuštila sva momčad.

Dade joj bez riječi.

Ona odsiječe čvor, a Unukić pade na noge, zaljulja se omamljen, spustivši ruke kao ptica ranjena u obadva krila, krv mu udari na nos i posrnu pred njezine noge šanuvši:

– Oh, blago meni!

Ona kleče kraj njega, uze mu glavu u krilo i hvataše maramom krv.

– Ja nisam kriv, frajlice. Ritmajstor mi je zapovjedio da ga vežem malo protiv reglama-na! – mucaše narednik.

– *Was ist das?* (Šta je to?) – razlijegnu se komandantovo kriještanje, a momci prsnuše kud koji.

– O, lijepe parade! – stade ziparati došavši »na lice mjesta«. – Hej, vahtmajstre, gdje ste!

– Na službu! – javi se narednik.

– Kako dolazi ta ženska ovamo u staju? Sutra na raport! A sada gledajte da ju očistite odavde. Toga psa u zatvor, a sjutra opet da se veže od podne do dva sahata. *G'sindel verfluchtes!*⁴⁴

Okrenu se pa zazviždi: fi-fi-fi...

– Stani, huncute jedan! – pope se nekako Unukić na noge.

Komandant se naglo okrete, ali Dragica skoči pred njega.

– Nitkove, i po sto puta: nitkove jedan! – viknu ona iza glasa.

Učinilo joj se u taj trenutak da je u tome dežmekastome dembelu inkarniran uzrok njene nesreće. Krv joj šinu u obraze, diže desnicu pa udari sramotnu šamarinu da mu svjetlaci sinuše pred očima...

– Sada me možete baciti napolje! – reče mirno.

Ščepa ju za ruku onaj dugajlija kapral, no Unukić ga, polulud od bijesa, bubnu o zemlju... Kapetan diže na nju svoj bič, ali ne smjede udariti. Oficir je u njemu bio jači od prostaka. I istreštivši tupe oči, stade bobonjati:

– Nesporazumljenje... koješta... moja služba... vi se šalite... he-he...

A ona digla krasnu glavu, ošinula ga prijezirnim pogledom i izašla ponosno napolje. Na dvorištu se više nije mogla uzdržati, već uze maramu i požuri se kući plačući, tiho, tiho plačući.

⁴⁴ Njemački: Prokleta bagro!

VII.

Škandal se nije dao sakriti, i pošto se okrom toga još dokazalo da su konji imali slabiji apetit nego što je tvrdio kapetan sa liferantom Konom iz P., »špricuju ga«, smiluju mu se te mu došapnu da sam ode ako neće da dočeka još i robiju.

*

Prije pet godina provodio sam školske ferije u varoši P., blizu Lipovca, kod profesora N. Svakog gotovo dana odlažasmo na pivo u gradsku pivaru, gdje me, tako reći, bô u oči neki debeli prodavalac pereca. Bijaše mi čudo kako se kolegijalno drži sa tamošnjim oficirima, koji ga obično opijahu tjerajući s njime šegu, npr. da nakresan skoči preko štapa itd.

Svima je njima govorio *ti*.

— Ko je to? — zapitam profesora kada mi ona pijanica s ufitiljenim žutim brkovima je-dared dreknu u uši neopisivim tonom:

— Bereci, vrižgi beredzi...

I profesor mi ispriča perečarevu katastrofu. Svršio je tek poslije ručka, kada legosmo, pu-šeći, u njegovoj sobi na divanu.

— A kako može jedan carski ritmajstor, dakle jedan od elite njihove, tako da propadne?

— Od elite, od elite, ph!... Ta zar je on sâm, ili zar nije to aksiom da istjerana gospoda ka-valjeriste mogu obično da budu samo džokeji ili konobari? Vurštlingen nije bio ni za džokeja, nego postane u jednoj od prvih bečkih kafana *calkelner*. Služba lijepa i unosna. Ko samo malo štedi i pazi, može da... Da svršim, jer sam sanan: fon Vurštlingen nije bio ni za konobara. I stao je padati, padati, dok se i opet nije zaželio da vidi, pa bilo i iz dalji-ne, svoj nekadašnji pašaluk. Ali to mu moram priznati, da se stidi otići u Lipovac. Kada dolazi ovamo, a to je vrlo često, novi zapovjednik lipovačke kasarne, nema ti našeg pere-čara ni od korova. Nije još sasvim zarđala u njemu žica Vurštlera vitezova...

— A što bi sa mladima? Ne drijemaj još, molim te!

— Uzeli se, razumije se. Vjenčali se u Lipovcu istog dana kojega je Unukić dobio dopust. Tamo sam se sa njome upoznao, dok mi Unukić bijaše đakom još u Varaždinu. On je sa-da »na rođenoj grudi«, kako veli Gjalski. Umirio se. Ima dva dečka. Pošto mi ne piše, dr-žim pouzdano da je srećan. A zašto i ne bi? Stari Unukić ima para, a oni su zdravi i mla-di...

— Spavaš li već?

Nema mi odgovora.

— Bereci, vrižgi beredzi! — dere se sa ulice visokoblagorodni gospodin Franz Kurt Marija Jozef Hanz Vurštler plemić od Vurštlingena, ali profesor spava spokojno i tvrdo.

Ja ne mogah dugo usnuti od dreke:

— Bereci, vrižgi beredzi...

Brankovo kolo, 1897.

Kip domovine leta 188*

Kada se ušepRTLjiše Zagrepčani radi onijeh grbova na zgradi državne financije,⁴⁵ zovne usplahirena vlast u pomoć vojsku.

Bijaše to treći dan *bune*.

Jutro toplo, sunčano. Nebom se nepomično pružio samo jedan, crn i duguljast oblačak: mniš e je kroz pukotinu modrog plašta nebeskoga prokuljao dim.

– Vojska ide, ide vojska!

I za tili časak prsne šarena gužva. Odvulala se kao pred kakom grozovitom istragom, a na pustom Trgu Jelačićevu ostadoše samo piljarički stolovi i stočići.

Za tren oka zabravilo vrata kućna i dućanska.

Tišina kao pred groznom bitkom!

Malo, a iz Bakačeve ulice kao da šušnu lišće, kao da pljusnu kiša – i diže se bahat kopita.

– Soldati ideju, bežimo!

– Nedem, makar fratri padali!

– Ali, Pepica, draga, ljublena Pepica...

– Nedem, Jošek, nedem! Kaj mi moreju ovi grintavci? Ja nis' niš kriva!

To govori tik do spomenika usamljen par: guravi piljar Pogačić i pretila gospa Pogačićka, koja se ujezerila na svom tronošku kao u staro mirno doba.

I zarudi prvi red konjice.

– Pepica, za pet ran Kristušovih, smili mi se! Hodi! Buju te fundali ovi mađarski hajuši...

I niz modruljasti se nos poštovanog purgara prosu voda iz očiju.

– Ali, Pepica, draga, ljublena Pepica!

– Nedem, Jožica, magari najdepši fratri padali.

Tutnji već i gromori: sad će ih zapljusnuti crveni eskadron.

– Pepica! Jošek, kaj bu z nas!

I čestiti se purgar zdvojno okrene na peti i stane strugati, strugati niz čaršiju.

– Fuj te budi, pajcek vušivi!

Drekne i pljune za njim.

⁴⁵ U noći između 6. i 7. kolovoza 1883. mađarski grof Julije Szapary dao je, protivno Hrvatsko-ugarskoj nagodbi od god. 1873, na svim financijskim i carinskim ustanovama istaknuti grbove s natpisima na hrvatskom i na mađarskom jeziku, dok su dotada natpisi bili samo hrvatski. Uzbunjeni narod poskidao te dvojezične grbove 15. kolovoza, a vlast na to postavila grbove na kojima nije bilo nikakvih natpisa.

Konjica joj se već kasom sasvijem prikučila...

Tek sada kada se osjeti sama, napuštena, a motreći sve jasnije i jasnije bijesna, blesasta lica i gole ćorde – uhvati babu grdan strah. Ujelo ju nešto duboko u grudima, koljena joj se kucnu, ona dva-tri zuba zacvokotaju, a pred očima joj se zamagli.

Šćućuri se i stane gristi nokte. Učini joj se da ju onaj bucmasti oficir s iglastim brcima gleda pakosno, zlurado.

– Lezi, babo! – dreknu neko.

A ona potresena skoči na noge junačke i baci kao molitven pogled na sionog Bana: u sunčanom se zlatu blista kalpak i menten, a ljuta mu se krivošija u snažnoj desnici kao zapalila...

I u babinoj duši sine dan kada ga je djevojkom ovdje gledala s njegovim *ilercima*.

Uto bocne onaj časnik svog konja i uz urnebesni hura i smijeh preskoči poštovanu *tovarušicu* općepoznatog purgara Pogačića. Zemlja zatutnji, a gusa poleti kao vijor preko piljarskih klupa i stočića.

*

Poslije nekoliko sati jedva nađe poštovani Pogačić svoju ženu.

Pručila se kao panj pored svojeg tronoška. Po amazonskim joj se grudima prosuo luk, peršun, voće, salata i krunice različita cvijeća.

Prisvenula, sirotica. Čelo joj probijeno, a po požutjelom se licu uhvatio sir od krvi kao sok od jagode ili višnje.

Nebavac Pogačić zapuca zdvojno prstima, udari se tronoškom po čelu, stane Pepicu podizati na noge i pipati joj srce. No Pepičino je junačko srce stalo da se malo odmori. I zlosrećnik otrči u najbližu rakijašnicu i baci u kljun čitav polić rakije.

Odnijeli ga u Bolnicu Milosrdne braće.⁴⁶

I nju i njega zakopaše krišom – krišom, dragi čitaoče, krišom...

Delo, 1895.

⁴⁶ Nekadašnja Zakladna bolnica u Zagrebu, na uglu Ilice i Gajeve ulice.

Miš

*Doch merkt' ich mir vor andern Dingen:
Wie unbedingt, uns zu bedingen
Die absolute Liebe sei!*⁴⁷

Goethe

I.

A sada da ti nješto javim što će te možda obradovati. Dragi Miško, Bog je našu ljubav blagoslovio: ja sam trudna!

Ovdje završujem pismo, jer se već ionako odviše otegnulo. Nadam se da ćeš mi odmah odgovoriti.

Tvoj
Miš

Pročitavši Milinović taj čudnovati svršetak, obuze ga nemila ustravica. Pomalo je i sujeveran. Crne slutnje, koje ga napastovahu u posljednje vrijeme, nijesu se dakle izjalovile. I leže na divan zadubivši se zlovoljno u šaru na plafonu. Od tupijeh ga misli spase olovan san. Probudi se tek predveče, lak i veseo, a iznenadna se već vijest preobrazila u uspomenu. Zapali lampu i napiše:

Beč, 3. maja 1897.

Dragi moj Mišiću,

Tvoja me vijest — tako reći — porazila. Ne nadah se da si još tako naivna. Kao da si jedva dočekala da me sputaš s ovim klapčićem — šta li će biti — kojemu se ne nadah ni u snu. Čisto izgleda da me želiš obvezati i prisiliti da te uzmem: ne uviđaš da bi me sve to zauvijek zavadilo sa stricem, koji mi je jedini ostao od rodbine.

Oprosti mi za nabusitost, ali valjda mi ne želiš sugerisati da je egzistencija tog malog nametljivca postala fiziološkom ili *moralnom* potrebom? Budi kao moderne visoke gospođe poslije obligatnog drugog djeteta! To nije nikaki zločin. Što se prije budeš odlučila za moj spasonosan savjet, to bolje za tebe, da ne spominjem se-

⁴⁷ Goetheovi stihovi iz epigrama *Den Absolutisten*, kojega je uvrstio u odjeljak *Epigrammatisch*. U doslovnom prijevodu: »Ali upamtih prije svega: kako je bezuvjetna apsolutna ljubav, da nas uvijek.«

be. Najbolje bi bilo da uzmeš na nekoliko dana odsustvo od strica, tokorse da ćeš kući, pa da dođeš ovamo gdje ćemo sve svršiti pomoću mog znanca, dr. N-a, specijaliste za te stvari.

Svaka čast njegovim roditeljima, ali sumnjam se da će ljudski rod u našem ulješčiću izgubiti kakog Aristotela ili Rafaela.

Budi ustrpljiva, dragi moj Mišiću. Ta rekoh ti da ne mogu da te uzmem još za dvije godine. Za koji dan eto me u Araberg da se dogovorimo kao zreli ljudi, kad nas već na to odsudio nemili događaj.

Tvoj
M i h a j l o

P. p.

Molim te, ne nazivaj me nikako više »Miškom« ili »Miškecom«. Ti kajkavski sladađani deminutivi nijesu mi baš prirasli za srce.

Uz pismo ti šaljem preko strica nešto knjiga.

... Zapečati, zijevne i stane se pred elegantnijem ogledalom lickati.

Zorli momče. Čistunac je i sitan kao djevojka. Nije teži od šezdeset kilograma. Prevalio dvadeset petu, a čosav ko šiparac. Klasično je lice maslinaste boje, čisto i hipokratski blijedo. Izrazite, tamnozeleno su oči bistre i mirne kao u sebičnjaka, a sjajne i upale kao u sanjalice. Tek oko usana zapluži skrb života dvije tanane, ali duboke brazde. Gusta, sura i kao svila sjajna i mekana kosa na tjemenu je dugačka i neuredna kao u virtuoza. Ne nosi se kicoški, nego podsjeća na ponajelegantnijeg glumca ili slikara.

Roditelji mu umriješe vrlo rano, te ih se ne sjeća. Otac trgovaše sa blagoslovenim slavonskim hrastom i namre mu debelijeh dvjestu tisuća, sa kojima upravlja stric Petar, umirovljen krajiški kapetan. U ovoga ima lijepo dobarce blizu Beča i krasna kći Jelka. Majka Mihajlova bijaše siromašna plemenitašica iz gornjokarlovačke okoline. Udala se tek u tridesetoj godini za čovjeka stara i neljubljena, a za nekoliko mjeseci izdahne rađajući jedinca. Mihajlo nosijaše vazda kao amajliju njenu zlatnu grivnu u obliku zmije sa smaragdnom očima i ogroman medaljon sa majčinom posivjelom slikom. Često posmatraše s ugodnom turobnošću nepoznatu gospođu u crnom, svilenom, nezgrapnom krinolinu, sa knjigom na krilu, pa bujne, smeđe uvojke, poluotvorena usta i sanjarske oči. Gotovo je nazust naučio jedinu knjigu sa njenim potamnjelim potpisom: jedno od prvijeh kola »Danice ilirske«. Od majke naslijedi snatriculačku ćud, aristokratsku spoljašnost i ponos, a od oca trgovačku samoživost i razumijevanje proze. Bijaše u isto vrijeme i dijete i starkelja.

Gimnaziju svrši odlično u zagrebačkom Plemićkom konviktu,⁴⁸ gdje mu silno omrzne prijetvornost. Rano počinje čitati što mu god dopadne šaka. Već u šesnaestoj godini imitira Heinea:⁴⁹ vrijeđa sadrugove i kradom posjećuje zabranjena mjesta.

I evo ga u Beču, gdje kao medicinar lastvuje već šestu godinu. Po nekoliko mjeseci živi

⁴⁸ Kraljevski plemićki konvikt, plemićka gimnazija i internat na Gornjem gradu u kojemu su se školovali brojni hrvatski uglednici, djelovao od 1796. do 1941. godine.

⁴⁹ *Heinrich Heine* (1797-1856), njemački pjesnik, jedan od najistaknutijih romantičara.

pustinjački, posjećujući samo koncerte i muzeje, a kada banči, razigra se heliogabalski,⁵⁰ i malo mu je nedjelja dana. Vrlo je koketan. Druži se samo s elegantnom ženskadijom, s kojom je podosta iskusio. Tako je darovit da zavidi srećnijim glupacima. Nema prijatelja.

— Čudim se — kaže u dnevniku — kako se vjeruje prorocima koji još dan-danas obmanjuju svijet buncajući o nekakom saučešću. Simpatija je varvarsko osjećanje koje iščezava pred obrazovanjem i razvitkom pojedinca. Zbog toga i jesu apostoli neke opće ljubavi i nehotimice *nemoralni*: gotovo su uvijek zakleti neprijatelji civilizacije. — Što je patriotizam? Meka kojom pecaju energični sofiste jadan puk. U politici nema ideala. Stalna je samo egoistička konsekvencija slavloljubaca. Danas, kada para, elektricitet, žurnali, socijalizam i ekonomski interesi pretvaraju Jevropljane u jedan narod, kada se nacionalni karakter gubi sve više — danas se patriotizam kao i vjera pretvara u ruševinu. Što je narod? Izvjestan jezik — i ništa više, tj. nešto sasvim sporedno. Najzanimljivije je da se o rodoljublju najviše buči ondje gdje ga najmanje ima, npr. u našoj blaženoj Krobociji, toj najžalosnijoj zakrpi na vreći zemaljskoj.

II.

Za tri dana dobije Milinović odgovor.

A r a b e r g , 5. maja 1897.

D r a g i M i j a t e ,

Primih tvoje kratko i nemilosrdno pismo. Bože, čime li me sve ne objeđuješ!

Tvoj je savjet dobar, ali se ne mogu nakaniti da mislim kao ti. Zar to ne bi bilo ubijstvo koje se puši sve do prijestola Gospodnjega? Ne, ne mogu te ovaj put poslušati! Čini mi se da bi podražavanje tvojim blagorodnim jalovicama ugasnulo u meni posljednju iskra maternjeg, čovječanskog osjećanja. Ne mogu opet da te ne poslušam, jer znam da bi zbog *klapčića* izgubila tebe, jedini i posljednji moj dragane! Oh, Bože, što sam dočekala! Sa kojim sam se pravom kao raspuštenica, starija od tebe za godinu, nadala da ćeš me usrećiti? Aj, ja budala! Šta će biti od mene? Mijate, još bih ti nešto kazala, ali neću da te bez potrebe rastužujem. Znam da si nervozan. Čut ćeš ionako sve...

Tvoj gospodin stric ne sluti ništa, jer idem svako jutro sama na poštu. Ne boj mi se: i ako poginem, neće svijet ništa doznati! Pišem na doksatu. Ovdje je prekrasno! U salonu svira Jelka divnu Schumannovu *Kreislerianu*.⁵¹ Oko mene cavti jorkovan.

Gosp. je Milinović ozdravio, a Jelica već pravilno piše hrvatski. Jutros bijasmo na groblju tvoje pokojne strine. Divno groblje! Na visu je; pored njega sniva drevna

⁵⁰ Razvratno, bludnički, pokvareno. *Heliogabal* je rimski car Marko Aurelije Antonin (203-222. n. e.). Kao dječak bio je vrhovni svećenik sirijskoga boga Elagabala u Emesi, pa je kao car pokušao u Rim uvesti taj kult. Ubili su ga pretorijanci zbog razvratnog života.

⁵¹ Schumanova kompozicija za solo klavir od 8 stavaka (op. 16), s podnaslovom *Phantasien für das Pianoforte*, napisana 1838. Smatra se za jedno od njegovih najuspjelijih djela. Inspirirana je likom senzibilnog kapelnika Johanna Kreislera, poznatog iz više djela E. T. A. Hoffmanna.

gotska crkva, a dolje se puši seoce. Tu bih i ja htjela počinuti. Gosp. kapetan pla-kaše više nego Jelka i ja. Vi se đaci rugate oficirima da su ćuskije i šta ti još sve ne znam, a u svom se lutanju kao odgojiteljica uvjerih da su to najčestitiji muževi. Ugledaj se na gosp. Petra! Ne vjerujem ti, pa ipak te obožavam! Nježan si kao lji-ljan, a lijep i grozan kao Lucifer. Hotomice si rđav, ali srce ti je plemenito – ja to osjećam. Ne, ne vjerujem da bi me mogao uništiti. Je li, dušice, ti me ne bi mogao hotomice upropastiti?!

Čitam pjesme, ali slabo u njima nalazim što osjećam. Bože, alaj je divno ovdje! Još me nijedno proljeće ne opijaše kao ovo! Iz jezercu u gradini⁵² miri na riblju ljusku, a iz sočnoga Wienerwalda na smolu. Zrakom se talasa nješto medeno – kao da je sunce zlatan lovor-cvijet, a vedro nebo ljubičica. Što je taj svijet bajniji, čarobniji, to više osjećam svoju bezgraničnu nesreću i pustu usamljenost. Mene muče te mlade boje, mene muči to nježno bilisanje slavlja, mene muče ta zadovoljna ljudska lica! Sada umrijeti bilo bi mi ipak lakše nego u goljoj zimi ili dosadnoj je-seni. Ah, da je proklet ko prvi sлага da ima sreće! Evo, izviru mi sami od sebe iz pera stihovi koje si mi onomad poslao:

*Sam na svetu, samac bez pomoći,
Sam se verem po crnojzi noći
I uzdišem u teškojzi zloći:
»Kad će krajnji, kad će časak doći?«⁵³*

Plačem, dragi Mijate, i ne mogu dalje. Ovdje se ne smije čovjek ni sit da isplače! Smiluj mi se, slađani dragane! Utješi me, dušice moja! Budi milostiv svome djetetu, ako si prezro mene! Imaj barem mrve srca, kumim te ranama Isukrstovim!

Tvoja žena
L j u b a K o l a r i ć e v a

P. p.

Sada se malo umirih. Oprosti mi ako sam pretovarila. Hvala na knjigama. Ko bi rekao da Srbi imaju tako lijepih stvari! Jakšić je divan, ljepši od Preradovića. Ti Raci kanda pišu bolje hrvatski od Hrvata! »Maticu«⁵⁴ si valjda već primio? Šta ve-liš za Leskovara?

Brljam, kao da već zaboravih da o tvome odgovoru visi moja sudbina. Što nisam kao druge!

Zbogom, srce moje!

Milinović pročitao pismo jedan, dva, tri puta i otpiše, tješeći ljubavnicu toplo i uzbuđeno. U prvi ga mah zanijela neponjatna, nebeska predanost, ta plemenita ljubav. Tapaše joj

⁵² Ovdje: vrt.

⁵³ Zadnja strofa poznate Jakšićeve pjesme *Spomen* (1855.). *Georgije »Đura« Jakšić* (1832-1878), srpski pjesnik i slikar, jedan od najistaknutijih predstavnika srpskog romantizma.

⁵⁴ List za književnost i zabavu koji je izlazio u nakladi Matice srpske u Novom Sadu 1865-1870; neslužbeni organ Ujedinjene omladine srpske.

kako dršće radi nje, opisivaše kobne slutnje koje ga — jamačno zbog nje — dave danju i noću. No pošto adresuje, sjeti se da se ona dajbudi s njime ajnači, da je silom duhovita, ne bi li ga tako obmanula...

— Ako rodi, moram da ju uzmem zbog djeteta. A mogu li to? Ona me može zanimati samo još dvije-tri mršave godine. A nije ni sada lijepa...

I u mašti mu sinu široka junonska leđa što se sijaju kao mramor i filjdiš, prelijevaju kao sedef. Topla su kao svježje pomuzeno mlijeko, a na njima se uzlabudio snježan vrat sa laticastim pahuljicama... Iskrnuše zagrljaste ljiljan-ruke sa vitijem prstima i prelesnijem jamicama; pa glava sa kosom kao krilo gavranovo i gustom kao mahovina; pa lice blijedo od slatke sreće i požude; pa drhtave nosnice kao u mlade arapske kobile; pa usne vrele kao pustinjačko sunce i sočne kao purpurno srce od lubenice, a sa smiješkom za koji se gubi glava; pa oči, oh, oči duboke kao pučina, crne i zanosne poput ponoćne požude, a sjajne i sjetne poput mjesečine!... Sinuše mu pred duhom djevice lišca bijela i rosna kao đurđić, a nevinost se u minjonskijem očima plavi kao majčina dušica... Jedna od njih — kneginjica... Voli ga. Bježe u Italiju... Grade grad na obali morskoj — nekako onaki kao što je ona Samotna vila na slici Böcklinovoj.⁵⁵ Poslužuju ih vjerni i nijemi Arapi, a njih dvoje šetaju po bujnome parku, razgovaraju sa Panom i drijadama, igraju se sa delfinima i Protejem na toplome žalu. Sami su, zaljubljeni i goli kao Adam i Eva...

... I Milinović se sjeti na bijednog Miša u pohabalome odijelu...

— Ne ljubim je. Sažalijevam je. A to je sitnica zbog koje ne mogu žrtvovati svoga mira, studija, budućnosti.

I razdere prvo pismo, premda ga nješto žacnulo u srcu, i nadrlja drugo:

B e č , 5. maja 97.

D r a g i M i š i ć u ,

Vrlo se čudim — upotrebljavam najblaži izraz! — zasukanoj sentimentalnosti i izvrtanju očiju u posljednjem tvom pismu. Toročeš kao Rousseauovljeva Julija, ali ja nemam ni najmanje volje da budem Saint-Prèux.

Sviđa ti se maj? Pa lijepo! Meni je proljeće dosadno kao sve što se često opetuje. Uživam samo u umjetnosti. Najslade sam arajstvo doživljavao izgubljen u refleksijama i dimu dobre cigarete u samotnoj sobi. Tvoje je najnovije pjesničko uzbuđenje obična patološka posljedica neobičnog fizičkog stanja, kojega treba da se što prije kurtališeš. To je uzrok deklamacijama, koje su, priznajem, prilične, pa ih, nadam se, nijesi prepisala.

Prijetiš mi kao Klara Milićeva,⁵⁶ koju znaš iz Miškatovićeva prijevoda. Pa lijepo! Samo što sam odviše pozitivan te nemam volje da budem Aratov — ako se ne varam u imenu transcendentalnog švaljera.

⁵⁵ Arnold Böcklin (1827-1901), švicarski simbolistički slikar, bavio se ponajviše mitološkim temama.

⁵⁶ Klara Milič (*Nakon smrti*) je Turgenjevljeva dijelom fantastična pripovijetka iz 1882. godine, u kojoj naslovni lik, sopranistica, misteriozno počinu samoubojstvo, a glavni lik Arapov postane toliko njome opsjednut da i sam zbog toga umire. Priču je na hrvatski preveo Josip Miškatović (1836-1890), publicist i političar, urednik *Novog Pozora*, *Zatočnika* i *Obzora*, a objavljena je iste godine kad i izvornik u Zabavnoj knjižnici Matice hrvatske.

Ako primiš moj pametan savjet, javi mi da ti pošaljem recepte, a ako ne — što mi ne bi bilo najmilije — otkaži stricu i otputuj u Hrvatsku. Tamo ću ti slati sve što treba. »Za jedan časak radosti hiljadu dana žalosti...« Evo i meni izviru tuđi stihovi ispod pera!

Ljubim ti ruke za knjige. Leskovarov je roman lijep. Velik je efekat u zgodnom naslovu. Kod nas još caruje Hamlet i Schopenhauer. Zagrepčani kupuju literarne mode koje se odavna otrcaše na elegantnijim strancima. Šenoa je prvi i posljednji naš romanopisac. Gjalski je novelista.

Kako mi ni najmanje ne laska da budem krobotski ili racki pisac, radim nješto na njemačkome. Što ću? U Šokačkoj⁵⁷ me ne bi smjeli da pečataju, a među rkaćima razumio bi me samo Ljubomir Nedić⁵⁸ i možda još dvojica, trojica. Moja će stvar biti poveća i *il brunire*.⁵⁹

Toliko o knjigama, kada te već to toliko raduje. A sada te još jedared molim da poslušаш onaj moj savjet pa da se strpiš i ne padaš u krajnosti i moralisanje koje me samo jedi.

Ljubi ti šapicu
M i h a j e l

P. p.

Gdje si, za volju Božiju, našla opet tog »Mijata«? Bogami, prijeći ću u Čivute ili Turke, da te obradujem kakim Mujom ili Mojšelesom!

III.

Tek što se vrati kući sa pošte, uhvati ga protezavica kao pred groznicom. Tlači ga nepojmljiv strah. Šareni ga osjećaji šibaju kao vijor šibljiku. Da se razbere, ode u kafanu »Beethoven«. U ušima osjeća kucanje srca, a lijevo mu pišti. Usta su suha, pa uzalud tovari stomak vodom. Iz novina ne razabire najobičnijih vijesti. Odjedared se nađe pred poštom. Uđe i sjeti se da je jamačno došao po svoje pismo. Stidi se što malo te ne udari pred Ljubicom u patriotske žice. Dva-tri puta prođe salonom dršćući u koljenima, ali nema junaštva da nagovori činovnika kojemu preda pismo.

Uspinjući se u stan u Alserstrasse, svaki čas zastajkuje da odane: plaši se da se pod njime ne sruše stepenice i da nema možda lupanje srca. U sobi ne može dugo da nađe žigica, a kako je i neznalice sujevjeran, zabunjuje se još više. Kada mjesto desne — kao obično — svuče prije lijevu cipelu, budne čisto očajan. Napolju duvaše bjelojužina, pa za časak zarominjalo. Fijuk ga vjetra morijaše kao urnebesno zavijanje odurnijeh mačaka, a svaka se kapljica kiše pretvorila za nj u dosadnu konjsku muhu, svaki ga je kucaj na prozoru bocnuo u živac kao čioda.

⁵⁷ Misli se na Hrvatsku (*šokački* = katolički, hrvatski).

⁵⁸ *Ljubomir Nedić* (1858-1902), srpski popularni pisac, filozof i utjecajni književni kritičar, zaslužan za razvoj modernizma (najvažnije djelo: *Noviji srpski pisci*, 1901.).

⁵⁹ Tako se zove slaganje boja na zlato. (A. G. M.)

Preko dva sata ležao na divanu slomljen, zaronio u rastrzane, mučne misli, nemajući snage da se makne.

Iz svjesnog sanjarenja ga trgne domaćica, gospođa Marička, vrlo *konservirana* i ljubazna udovica graničarskog kapetana.

– Izvolite li večerati?

– Pha... mogu.

Tek pošto izjede prvi biftek, osjeti silnu glad. Iza četvrtoga bifteka i četvrte boce plzanjskog piva namigivao sumnjivo gazdarica staroj sluškinji. A Milinoviću milo što ima kiklopski apetit.

Vrati se u svoju sobu i zapali mirišljivu cigaretu. Umiri ga obilata večera. Zamalo te ne ode da potjera malo kera, da bi još svježije živahnuli učmali nervi. Do pola se noći zabavljao čitanjem Paracelza⁶⁰ i nekog latinskog sočinjenja *O demokratskoj zarazi*. Proučavao je već odavna alkimiju, astrologiju, kabalistiku i misticizam. Vrlo ga zanimahu *Salomonovi Ključići*,⁶¹ *Pnevmatičko bogoslovje*,⁶² *Veliki Grimoire pape Honorija*,⁶³ *Zoroastrov Teleskop ili Ključ za veliku magijsku kabalu*.⁶⁴ Dugačke zimske noći probdijevao nad knjigama o Faustu, o njegovu famulusu, o panu Tvardovskom,⁶⁵ o našem Grabancijašu, o igumanu Tritheimu⁶⁶ i gutajući fantazije Jos. Ant. Herpentila,⁶⁷ novijeh platonika,⁶⁸ Sv. Bonaventure,⁶⁹

⁶⁰ Paracelsus (1493-1541), švicarsko-njemački liječnik, alkemičar i filozof.

⁶¹ *Clavicula Salomonis*, grimorij (franc. *grimoire*) ili priručnik magije iz 15. stoljeća, apokrifno pripisan biblijskom kralju Salomonu. *Niži Salomonovi ključevi* je anonimni grimorij iz 17. stoljeća, drugačiji od prvoga, nepoznatog autora.

⁶² Pneumatologija, disciplina koja se bavi učenjem o duhovnim bićima i silama; metafizički nauk o duši kao duhovnoj supstanciji, u teologiji znanost o Duhu Svetome.

⁶³ Grimorij, *Knjiga sjenki* (franc. *grimoire*), priručnik magije, u uporabi u Europi od Srednjeg vijeka; sadrži upute za čarolije, crnu magiju, izradu talismana, prizivanje anđela i demona i sl. Jedan od takvih priručnika je *Grimorij pape Honorija* iz 18. ili 19. stoljeća, čije je autorstvo apokrifno pripisano srednjovjekovnom papi Honoriju III. (1148-1227).

⁶⁴ *Télescope de Zoroastre, ou Clef de la Grande Cabale divinatoire des Mages*, knjiga o okultizmu i proročanskoj magiji iz 1796. koja se pripisuje francuskom romanopiscu André-Robertu Andrea de Nerciatu (1739-1800).

⁶⁵ Pan Twardowski, prema legendi poljski plemić iz XVI. st. koji je prodao dušu vragu da bi uživao slasti života; faustovski lik koji je česta tema književnosti (npr. humoristička balada *Pani Twardowska* Adama Mickiewicza iz 1822. godine, roman Józefa Ignacyja Kraszewskoga *Mistrz Twardowski* iz 1840.).

⁶⁶ Johann von Tritheim, latinski Johannes Trithemius (1462-1516), njemački svećenik, povjesničar, teolog, kriptograf i okultist, Paracelsusov učitelj. Autor je i *Tritemijeve Steganografije*, priručnika za kriptografiju (šifriranje).

⁶⁷ Herpentils *Schwarze Magie* (1505.) i *Inbegriff der übernatürlichen Magie* (1519.) grimoriji su koji se pripisuje austrijskom isusovcu Josephu Antonu Herpentilu.

⁶⁸ Neoplatonistâ, sljedbenika kasnoantičke religijsko-mistične filozofske škole, koja se razvila na temelju Platonovog učenja i kasnije imala veliki utjecaj na kršćanstvo (najvažniji predstavnik: filozof Plotin).

⁶⁹ Sv. Bonaventura (1221-1274), skolastički filozof, teolog i mistik, jedan od najutjecajnijih srednjovjekovnih mislilaca.

Böhmea⁷⁰ i genijalnog Swedenborga.⁷¹ Dirinčio je kao kaki švapski privatan docenat, pa ipak bijaše lijen; radio je bez cilja.

Tek što leže, probudi ga iz polusna neko vrđanje... Zasuškalo na stolu i stalo grickati hartije.

— Miš, Bog ga ubio! — viknu Milinović i stade štapom mlatiti ispod pokućstva. Sasvijem se rasanio. I satrven dohvati svoj dnevnik:

... Danas me samoća tištala više nego ikada. Bolestan sam. Bulaznim. Cio me dan lomljaše grozno sumnjanje i dubok, tajanstven strah — svakako zbog te guske Ljubice koja me uznemiruje nepromišljenim pismima. Ali nije možno da me muči ta bagatela! Ili zar nemam snage da budem i u praksi ono što sam svom snagom osvjedočenja: konsekventan i hladan egoista? Zar da se glupi slovenski altruizam u meni rastići na štetu zdrave logike? Bolestan sam! Ovčas me uplašio kao balavca miš, jer pomislih nesvjesnom asocijacijom na guvernantu. Da se nije već sada potencila? Koješta! Tek žalostan je fakat da moja najnovija nervoznost nije obična. *Si timor atque molestia longo tempore perseverant, melancholiam significant*⁷² — veli već drevni Hipokrat. Osim tuge more me još tzv. *Zwangsvorstellungen*. Patim i od vrsti agorafobije. Utisci su abnormalni, nestaje središnjosti misli, volja se deranžira: to je prava pravcata manija! Predveče mi na divanu klonuše ruke i noge: katalepsija! Najnovija zgoda sa mišem miriši na isteriju, ipohondriju i *delirium persecutionis*.⁷³ Sve će to biti posljedice neurednih studija, samotnih grijehova⁷⁴ u konviktu i onog strašnog pada sa merdevina, od kojega malo te ne dobih zapaljenje mozga i ne odapeh u devetoj godini. Treba se pripaziti! Moja je bolest uglavnom — ako me pamćenje ne izdaje — *melancholia attonita sive stupida*⁷⁵ u prvom stepenu. Vrlo je raširena.

Da, naši su dani bolesni i truli: doba rđave muzike i literature. Sve se više i više gubi osjećanje zdravlja i prave, plastične umjetnosti. Imamo Rothschilda, a nemamo Medicija.⁷⁶ Böcklin, najveći umjetnik vijeka poslije Goethea i Beethovena,

⁷⁰ Jakob Böhme (1575-1624), njemački protestantski mistik, teolog i filozof; neortodoksan i proganjan. Inspiriran Paracelsusom, kabalom, mistikom i hermeneutikom, stvorio je vlastiti filozofski sustav u kojemu se iz ništavila rađa božanstvo kao prauzrok i uzrok svijeta, a zatim jedno iz drugoga izlaze vječna priroda, duhovni svijet i vidljiva priroda. Glavna djela: *Svitanje*, *Mysterium magnum*.

⁷¹ Emanuel Swedenborg (1688-1772), švedski prirodoslovac, filozof i mistik. U početku razvija originalnu filozofiju prirode, poslije sve više se okreće okultizmu i spiritizmu. Utjecao na kasnija teozofska učenja i na brojne književnike i filozofe (Balzac, Baudelaire, Kant, Goethe, Blake, Coleridge, Strindberg...).

⁷² Latinski: Ako strah ili uznemirenost potraju duže vrijeme, to je znak melankolije.

⁷³ Latinski: manija proganjanja.

⁷⁴ Masturbacija, samozadovoljavanje, za koju se nekoć smatralo da je štetna za zdravlje.

⁷⁵ Latinski: začuđena ili glupa melankolija.

⁷⁶ Talijanska patricijska obitelj koja je od 15. stoljeća vladala Firenzom, a poslije, do 18. stoljeća, i cijelom Toskanom. Poticali su kulturu, umjetnost, književnost i znanost, bili mecene brojnim slavnim umjetnicima.

iščezava pred Zolinom berberskom⁷⁷ popularnošću. Badava: prirodne nauke nije su vječna i mlada priroda! Ko pliva, lovi i jaši, ima bolji želudac od nas koji bismo napamet fiziologiju. *Fin de siècle?!⁷⁸* Smiješno! Mi ćemo naraštaju od god. 5000. izgledati kao nama što izgledaju djeca što se sigraju djeda i bake...

Pošto opet legne, ne može dugo usnuti. U sobi nad njime bât nogu... Mir... Hrkanje... Zaškripilo zubima... Ženski vapaj! Milinovićem prođu srsi... Težak uzdisaj: spavala je, sanjala je sirotica u trećem spratu! — I u Milinovićevu mozgu prokuljaše i zakuhaše vrele misli kao para u loncu... Kiša prestade. Tišina. Sobom sinu trak od mjesečine. Milinoviću odlanulo. Stao tonuti u san, kadli ga trže šuškaranje — najprije ispod kreveta, pa u slamnjači. Udari svom snagom šakom pod krevet pa oguli na neakom čošku prste na zglobovima. Pobjesni i bubne pod krevet s ormančeta bukaru, čašu i svijećnjak. Miš progrebe preko patosa i stane kao za inat bjesomučno igrati na mjesečini prema prozoru, lupkajući crnim tijelcem po zidu. Milinović rikne, ustane i zajuriša pod pendžer čašom, mastilom, knjigom, leđenom i ogromnom lampom.

— Šta je, za ime Božje?! — dotrči zaduhana domaćica sa svijećom.

Milinović se prestravi da ga ne drži možda ludim, pa se glasno nasmije.

— Htjedoh vas, milostiva gospođo, jedared vidjeti u noćnoj toaleti, i uspjelo mi. Odista: divno vam pristaje. Pa te jabučaste ručice, pa te lijepe grudi pod čipkama! Još nikada ne bijaste tako feš, tako šik!

— Vi ste danas *zločesti*!

Nasmije se, porumeni sve po vratu i htjede da sjedne, ali Milinović joj okrene leđa i stane brutalno navlačiti čarape.

— Zora već rudi, razvedrilo se, a ja ću malo do Pratera.

Ona ode kao da je posu ledenom vodom.

Pošto se Milinović obuče, jedvice se dotetura do prvog boljeg hotela da spava. U ušima mu gudi i ciliče, od svjetlosti ga bole oči i hvata muka i nesvjestica.

IV.

Vrati se kući tek predveče. Nađe telegram iz Araberga. Preko četvrt se sata nakanjivaše da ga otvori. Ruke mu sve više drhtahu, a oči gorahu što dalje čitaše:

Jutros našosmo gđu Kolarićku, »Miša«, mrtvu u bazenu domaćeg kupališta. Bijednica rasjekla u vodi mojom britvom žile na rukama. Uzrok nepoznat. Na pošti kažu da je primila pismo iz Beča od nekoga ko joj češće piše *poste-restante*: svaka-

⁷⁷ Bijačkoj (od *berberin* – briač); nekoć su se briači bavili liječenjem, pa se misli na medicinsku, liječničku popularnost. Zola se u svojim naturalističkim romanima oslanjao na znanost i medicinu, te bio iznimno popularan književnik.

⁷⁸ »Kraj stoljeća«, duhovna klima kraja 19. stoljeća, koju karakterizira prezir tradicije i dekadencija.

ko muž. No ne nađosmo ništa: spalila. Sjutra pogreb. Javi odmah dolaziš li. Dođi svakako! U mojoj kući da se tako što desi! Jelica se boji. Sve ću prodati.

Stric Pera

Milinović bijaše kao da ga neki jakota ošinuo okovanom levčom po potiljku. Htio je da se prevari i zaplače, ali ne uzmože, jer je to htio. Tonuo je nemoćno u bezdno očajnosti. Dake slutnja koja ga sapinjaše tako dugo pretvorila se odista u javu, mračnu i strahovitu! I zaboravi na sve, pa i na odgovor stricu. Zaglibio se u se i postao otužan samome sebi. Bijaše mu kao da proguta nješto gadno i smrtonosno: miša. A miš se užlijebio u utrobi: sad će se progristi kroz crijeva i uštinuti ga za srce!...

Tek dockan opazi da je u sobi mrak kao u rogu, pa se odvula kao pjan, štrecajući od straha pri svakom koraku. Napolju i opet padnjava. Milinović tabači i luta pustijem ulicama i prokisne do kostiju. To ga razblažuje i umiruje.

Oko jedanaest svraća u gostionicu Fronerova hotela. Naruči i večeru žvače kao hijena, zadivljujući apetitom konobare i samog sebe. Kod boce se rajnskoga već razuzurio. Obuzimaše ga oduševljena, satirska radost.

Ode u Ronacherov⁷⁹ varijete i angažuje dvije najljepše dame. Prospu se konjaci, malaga i šampanjac. Momče se tako raždžilitalo da ne može više sjedjeti. Uzme svoje nove znani-ce pod miške pa hajd' u karuce i zapovjedi fijakeru da tjera što brže može u hotel *Metropolu*. Godi mu vazduh i jurnjava. Kada ga dame čvrsto zapletoše rukama, spopade ga duboka odvratnost, a od parfena mu se smuči. Vikne kočijaša, baci začuđenim djevojčurama buđelar i odjuri kao da bježi od samoga sebe.

U nekoj samotnoj uličici zapjeva instinktivno iz sveg glasa — možda drugi, treći put u životu:

Čupava, garava, otvaraj mi vrata...

Došavši kući, bijaše umoran i čisto zadovoljan. Pomislivši u krevetu na pokojnicu, bijaše mu milo što ga to ni najmanje ne uznemiruje. U polusnu čuje poznato čeprkanje, ali i to kao da ga ne muči kao prije...

... Miš je pod ormanom za knjige. Tvrdi zubići grickaju sve jače, sve jače... Strahovito: ta to već praska i trešti kao na meljavi! Odjedared gluh tajac kao u podzemnoj buturnici... Ha, eno ga sada pored prozora. Skakuće na mjesečini, udara glavom o duvar i škripi u taktu iglastijem zubićima: cvr-cvr-cvr.

... I: cvr-cvr-cvr! zakipi po zelenom hataru nebeskom žagor mišiji kao cvrkut lastavica. Oblaci? Ne. To su gole, crne i naborane mišje repine, pa zmijski zvižde i sikću noćnijem zrakom. Zvijezde? Ne. To se užagriše zelenkasto i krvavo pakosne mišije očiće. Mjesec? Ne... Aj, to je guvernantka iz Araberga! Ne, nije: to je grdan pacov sa žutim licem i posijedjelom kosom gospođe Ljubice. Milinović da se sakrije pod jorgan, ali ona mu se smiješi blijedim smiješkom, roni zlatnosrebrne suze i zbori kabalističke riječi:

⁷⁹ Anton Ronacher (1841-1892), austrijski kazališni poduzetnik; 1888. u Beču utemeljio varijete Etablissement Ronacher, koji je izvorno služio za predstave akrobata, klauna, artista, komičara i pjevača, a kasnije za produkcije opereta, mjuzikla i umjetničko-zabavnih priredbi; 1890. u Berlinu osnovao Theater unter den Linden.

– Orifijel, Ofijel, Jofijel, Samajel, Asrajel, Aratron, Betor, Faleg, Oh, Fagit, Miškec, Miško, Mijat, Mihajlo, Mišel...

... A glas srebrno bruji sionim ajirom kao zvono drevne katedrale...

... I opet zaškripi milijun groznijeh koštica, zazviždi milijun repova – i pade gluh mir i slijep mrak...

... Kroz mrtvu se tišinu čuje kako nešto puza zidom sa dvorišta. Sinuše i opet zvijezde i mjesec, a na prozor čučnu – miš. Njuška šapice. Cvili glasom – kao u mačeta ili novorođenčeta. Sada se hipnu na patos i poigrava na mjesecini prema krevetu. I zajecaše i zaškrinuše daske prečage pod gvozdenim zubićem... Sada se rije i probija kroz slamnjaču. Alaj peče to vrdanje ugrijane žile, alaj žeže raspaljeno srce i bolan mozak! Milinović da se digne, da drekne, ali – nikako: on je velika rana koju rastrzaju adske boli.

– Dakle to je smrt! To nije krevet, nego odar! Dakle iza života ima još nešto: vječna i nijema nepomičnost, vječna i paklena očajnost! Gdje si, tiho i blaženo Ništa!

... I osjeti na leđima vlažnu, pljesnivu mišiju dlaku. Strava bez dna, ogavnost bez granica... Zvjerka se šulja preko slabina i pentra preko rebara... Jaoh, kako golicaju hladne šapice!... Sada stade na grudnom krstu pa njuška i njuška, kao da cjeliva cjelovom ledenijem. Pipka i cjeliva, cjeliva i pipka, pa sve prema srcu, prema srcu... Iznebuha zacvili, zacvili, pandžice se zagrebu u kožu i kost, hladne nožice potonu do lakata u toplo meso i vreću krv, a čeličan se zub zadre i probije vampirski kroz rebra i pluća prema srcu, prema srcu... Jaoh! Sad! I pršte srce kao mekan mjehur. Zalopti krvca, propišti do stropa i stane kapati i kapati na umorno čelo i blijedo lice kao rujne i vruće suze.

– Jaoh... Mišu... Ljubice! – zaleleče Milinović i – đipi. Osjetivši miša na patosu, pohrli u grdnoj tjeskobi, stade na prozor, pa da se smoždi na kaldrmu i – rasani se.

Zapali svijeću i uzdahne kao nikada dosele. Opipa bilo: krv bjesni kao u vrućici. Virne u ogledalo i zaprepasti se. Lice mu došlo ko ilovača. Na čelu se preko nove borice namrežio hladan znoj. Na sljepočicama – nekoliko bijelih dlačica!

I Milinović se zdvojno lupi po čelu.

– Do sto vragova s tim budalaštinama! Još noćas mijenjam stan! – ohrabri se poluglasno, popije u konjaku antipirina, pospe glavu, vrat i leđa svježom vodom i stane vježbati mišićaste ruke teškim gvozdenim štapom. Obuče se pa preda se dnevnik:

... I opet prođe grdna kriza. Prije deset sam minuta strahovito halucinirao. Sjedoh da se pišući analiziram, jer je to momentano najbolji lijek. Djeca, kada plaču, umiruju se pred ogledalom. I ja sam kao kukavno derle. Sramota!

Ako ne bijah opet večeras savršena luda, neću biti nikada. Pri čitanju telegrama obolješe mi jamačno periferijski nervi. Imao sam jako lupanje srca. Večerašnje pijančenje i bazdalikanje bijaše klasična manijakalna ekzaltacija. Ovo analisanje samog sebe nije možda ništa drugo nego grafomanija. Sve su to jasni znaci čiste *dementiae paralyticae*.⁸⁰ Odmah dakle u ljekarnu po *morphium* ili *digitalem spirituosam*.⁸¹

⁸⁰ Latinski: slaboumna paraliziranost.

⁸¹ Akuzativ od lat. *digitalis spirituosus*, digitalin, alkaloid biljke napršnjaka koji se koristio kao lijek.

A moj egoizam? Nije bolest, premda imađase sličnih simptoma *cum dementia senili*.⁸² A ako postoji neki *moral insanity*?⁸³ Onda je kod čovjeka normalna samo abnormalnost. Slučaj sa Nietzscheom, koji je negirajući moral, doduše, kićeno besjedio, ali ništa novo rekao, ne dokazuje ništa, jer ne samo da nema stalnih zakona o moralu, nego moral *de facto* ni ne postoji. Zašto nije poludio Cesare Borgia, Ljudevit XI,⁸⁴ Richard III. — uopće većina velikih političara i aristokrata? Ako je egoizam moralno ludilo, onda je luda gospodska, obrazovana klasa, pa i onaj ko je pronašao tu četvrtodimenzijalnu bolest.

I opet me obuzima neka jeza. Šta je to? Da se ne javlja atavistički tzv. savjest? Zašto? Nisam *kriv*. Nikada joj ne kazah da ju ljubim, a Miš me ni ne pitaše. Ako ću pravo, ona je mene zavela. Njen mi pljosnat nos, pokvareni zubi i žacavo oko vrlo dosadivaše. Spandāsmo se jer bijaše inače nesnosno u pustom jesenjem Wiener Waldu. Sviđaše mi se samo njen sitan i živuljast stas, rašta ju i nazvah po nekoj franceskoj drami Mišem. Da ne bi džabe patila, svjetovah ju kao svaki moderan naturalista ili liječnik, ali nisam je nagonio. Ergo: nisam *kriv*! Pa ko će znati zbog čega se skončala! Možda zbog svog pijanog muža. Možda iz egoizma, jer se kao čedo imućne kuće navikla na raskoš i slobodu. Da sam siromah, isto bih učinio. Šteta! Bila je i dobra i pametna! Sjećam se na riječi iz soneta Lovre Medicija⁸⁵: »Razum joj bijaše muževan, pa tek nije bila kačiperka. Bijaše sasvim slobodna od općenite ženske pogreške: da silom sve razumije i prosuđuje.«

Uh, alaj mi se i opet srce bolno zakolebalo; Da se ide...

Ispod ormana i opet zabrba. Milinović plane. Klisi, nabije revolver i stane bijesno zvjerati uokolo.

Tajac...

Odjedared se nješto dosjeti, nasmije se pakosno i probunca:

— Milostiva gospođo, vi mi dakle oglašujete rat kao pudalina?! Žalim što vas ne mogu žive uhvatiti, jer bih vam usijanim skalpelom ispalio oči, iščupao repić i bacio vas na sokak. Ali i to neće biti rđavo, ha-ha-ha!

I sveže uzicu za oroz revolverski, zapne ga njome i obavije cio revolver tako da će kokot odapeti, a kuršum eksplodirati tek što popusti uzica. Zamku metne oprezno na orman među dvije knjižurine, a da bi se osvetio avetinjskom mišu, namaže dobro sa slaninom mjesto gdje se uzica savija oko cijevnog ždrijela. Neće miš ni progutati masan zalogaj, a raznijet će ga tane.

Milinović legne, ugasi svijeću i stane čajati, čajati. Cepti ko list od jasike. Usta mu se zalijepiše, tako su suha. Pred očima plamsaju žuti i purpurni kolobari. Dah je buran — ne

⁸² Latinski: sa staračkom zaboravnosti.

⁸³ Engleski: moralna ludost, moralno ludilo.

⁸⁴ Luj XI. (1423-1483), francuski kralj od 1461. Znatno je proširio teritorij Francuske i bio, premda beskrupulozan, i vrlo uspješan vladar i reformator, podupiratelj umjetnosti i kulture. Središnji je lik brojnih književnih djela, primjerice romana Waltera Scotta *Quentin Durward* iz 1823. godine, u kojemu je prikazan izrazito negativno. Također, sporedni je lik u trećem dijelu Shakespeareove historije *Henrik VI*.

⁸⁵ Lorenzo I. Medici, zvani Veličanstveni (1449-1492), firentinski bankar i državnik, veliki mecena umjetnosti, također i sam dobar pjesnik.

kao u lovca na meti, nego kao u zlotvora nad žrtvom koja mu se primaknula na puško-met...

Noć već stala blijedjeti, vrapci po krovu stali živživkati, a miš čeprka i čeprka ispod ormana. Na Milinoviću se već zapalile gaće i košulja od preteškog čekanja, a vreo znoj ih gasi. Opsuje nešto bečarski i ustane. Zapali cigaretu, obuče gornji kaput i zlovoljno nastavi u dnevniku:

... Moje su halucinacije jamačno posljedice samoće i čitanja iz kojega se razvila egzemplarna *folie raisonnante*.⁸⁶ Neću unapredak više da pišem, a čitat ću samo Rabelaisa, Horaca,⁸⁷ Boccaccia i naše narodne pjesme da oporavim tom sočnom hranom oslabjelu fantaziju. Naći ću druga, pa ma bio od najdosadnije sorte, tj. Hrvat ili Srbin. Još bolje da dignem iz Beča ili Pešte kaku lijepu siroticu koja bi me htjela pratiti u Primorje. Putujem sutra. Omatorih, a ne uredih života po zdravoj epikurskoj Montaigneovoj metodi. — Šta me se, dođavola, tiče cio svijet! Čovjek je stoka koja samo zato ima razum da zavidi stoci. Ako ima *grijeha*, onda je slušče koje za tuđe kulje davi bijele golubiće sto puta *grešnije* od silnika koji vuče na svjetsku kasapnicu za svoj ćef milijune kretena od kojih bi se svaki morao i mogao braniti. Većina je ljudi neprijatelj samome sebi — odatle sve zlo. Za mene postoje odsele samo oni koji mi trebaju. Obmane...

I opet ga zbuni šuškaranje. Pogleda i zadršće kao voda prije olujine... Htjede da krikne. Izdade ga glas, a pečalan se uzdah okameni u zastalijem plućima. Miš već alapljivo glocka uzicu na cijevnom ždrijelu, koje Milinović u onoj zabuni i pisanju sasvijem smetnu s uma, te zjapi upravo na njega. Osjeća kako mu raste kika i samrtnički znoj kako niče kroz čeonu kožu.

Sve to trajaše što biste trenuli okom, a njemu se učinilo duže od vascijelog života.

Razabravši se nekako, skupi snagu očajnijem naporom i gurne teški sto da bi prestravio malu neman. I u trenu kada se naže da padajući izbjegne hicu i zaleleče utopljenički, prasne dobar engleski revolver, raznese miša i — prosvira mozak Mihajla Milinovića.

*

Svijet mišljaše e se ubi iz nepoznatoga razloga, a stric — zbog Ljubice Kolaričke. Sa njom ga i sahrani na samotnom araberškom groblju pored svoje žene.

Iza pokojnika ostade zanimljiv dnevnik i nacrt dramskog spjeva na njemačkome.

Zora, 1899.

⁸⁶ Francuski: razumno ludilo.

⁸⁷ Kvint Horacije Flak (65-8. pr. Kr.), rimski lirik, pjesnik oda i satira.

Rječnik

adski – hadski, pakleni
agorafobija (grč.) – »strah od trga«, strah od velikog otvorenog prostora
ajir (lat.) – aer, zrak
ajnačiti se (vjerojatno iz njem.) – zbijati šalu, šegačiti se, lakrdijati
alaknuti – viknuti, derati se (poput muslimanskih vojnika koji pri jurišu viču: *Alah!*)
alem (tur.) – dragulj, dijamant
alilujski – pridjev prema *Aleluja*
alkimija – alkemija
amvrozijski (grč.) – pridjev prema *amvrozija*, ambrozija, hrana bogova na Olimpu od koje dobivaju besmrtnost
antipirin (grč.) – prašak protiv povišene tjelesne temperature, glavobolje i sl.
Araberg – brdo u Donjoj Austriji nedaleko Beča, izletište Bečana
arajstvo (tur.) – radost, milina, uroda
Aravljanka – Arapkinja
avantira (prema franc. izgovoru) – pustolovina, avantura

bahat – bāt
bakalnica (tur.) – trgovina mješovitom robom
bazdalikanje – skitnja, švrljanje
berberin (tur.) – brijač
Biograd – Beograd
bjelozužina – južni vjetar bez kiše, »suho jugo«
blagueur (franc.) – šaljivdžija
bobonjati – mrljati, nerazgovijetno govoriti
Brašančevo – crkveni blagdan Tijelovo
brč – mnoštvo, gomila
brencati – zvoniti

britanika – vrsta cigara
budža (tur.) – toljaga, kijača, batina; preneseno: važna osoba, ali i glupak, sirovina
buđelar (lat.) – novčanik, lisnica; kesa
burš (njem.) – momak uopće, oficirski poslužnik, posilni, a onda i student (član nekadašnjeg studentskog društva *Burschenschaft*)
buturnica (rum.) – zatvor
buzdovančina – glupan, prostačina, sirovina

calkelner (njem.) – natkonobar, glavni konobar (koji naplaćuje)
cavtati – cvasti
ceptjeti – drhtati, podrhtavati
civčiti – »cijevčiti«, pijančiti, piti
comme il faut (franc.) – kako treba, kako se priliči, otmjen, elegantan

čagljikav – škakljiv
čajati – čekati, iščekivati
čakšire (tur.) – hlače
čergašiti – čergariti, skitati bez stalnog boravišta (od *čerga*, ciganski šator)
češagija (tur.) – česalo, metalna četka za timarenje konja
čikoš (mađ.) – konjušar
čikov (mađ.) – vrsta slatkovodne ribe, piškor; sinonim za nemirnu, vižljastu osobu
Čivut, Čivutin – Židov
čkiljiti – škiljiti

catip (tur.) – pisar
ćirica (tur.) – poslužitelj, sluga; šegrt
ćula (tur.) – mali topuz, kijača, batina

koja na jednom kraju ima zadebljanje
ćuskija (tur.) – štap, kolac, motka, bati-
na; pijuk, budak; preneseno: glupan

darnuti – dirnuti

dembel (tur.) – lijenčina, neradnik, goto-
van

deranžirati (franc.) – poremetiti, smesti,
uznemiriti

dizgin (tur.) – uzica, povodac

docnije – kasnije

dočepukati – dotapati, dogacati

dokonjac – besposličar

doksat (tur.) – balkon, terasa

drijade (grč.) – u grčkoj mitologiji šum-
ske nimfe, gorske vile

dudukanje (tur.) – sviranje (*duduk* je vrs-
ta pastirske frule)

dulak (tur.) – cigaretnik

duvar (tur.) – zid, stijena

đeđeran (tur.) – veseo, poletan, zdrav,
krepak; pripit, »nakresan«

đido (tur.) – junačina, momčina

đisnuti – skočiti

écarté (franc.) – francuska kartaška igra,
»odbačena«, popularna u 19. stoljeću

edeš (mađ. *edes*) – slatki

ekscerptirati (lat.) – vaditi, ispisivati bi-
lješke, izvatke (iz neke knjige, teksta i sl.)

ekspedirati (lat.) – slati, poslati, odašiljati

ekzaltacija (lat.) – egzaltacija, zanos,
oduševljenje, pretjerana gorljivost

ergo (lat.) – dakle

esnaf (tur.) – ceh, struka, stalež

espap (tur.) – roba, predmet trgovine

ešak (tur.) – uzbuđenje, zanos, ekstaza

Ezof – Ezop, starogrčki basnopisac;
prema predaji bio je izuzetno ružan

famulus (lat.) – sluga, pomoćnik

filjdiš (tur.) – slonovača, bjelokost

franceski – francuski

fundati (prema tal.) – ubiti, upropastiti,

uništiti

furda (tal.) – otpad; ološ, nitkov

gejak (tur.) – neotesanac, prostak, grubi-
jan; glupan

gig (engl.) – laka jednoprežna kočija na
dva kotača

Gitana – Ciganka

grabancijaš (od tal. *negromanza*) – prema
narodnom vjerovanju, đak koji je, zavr-
šivši dvanaest bogoslovnih škola, zavr-
šio i vilenjačku, trinaestu školu; čarob-
njak; nemiran duh

gradobitan – gradonosan, tučonosan

grafomanija (grč.) – skribomanija, piska-
ranje

gratulirati (lat.) – čestitati

grivna – narukvica

gurbet (tur.) – stranac; skitnica, probisvi-
jet

gusa – gusar, razbojnik

haderlump (njem.) – odrpanac, propalica
hajuš (mađ.) – lađar, brodar; bitanga,
lola

halifaks – vrsta klizaljki

haramija (tur.) – razbojnik, kradljivac,
nasilnik

hartija – papir

hatar (mađ.) – kraj, predio, kotar

heruvim (hebr.) – kerubin, anđeo višeg
reda

high life (engl.) – otmjeno društvo, druš-
tvena elita

hintov (mađ.) – kočija

hipnuti se – baciti se

hipokratski (grč.) – mrtvački, umiruće
(lice); prema starogrčkom liječniku Hi-
pokratu

husar (mađ.) – vojnik lake konjice

iguman (grč.-rus.) – starješina pravo-
slavnog manastira

ilerci – ilirci, Jelačićevi vojnici u ratu
protiv Mađara 1848. godine

invektiva (lat.) – pogrda, uvreda, prije-
kor

istraga – istrebljenje, uništenje
išpan (mađ.) – špan, upravitelj feudalnog imanja, nadstojnik
izandalo – izlizano, otrcano

jourfixe (franc.) – ustaljeni dan u koji se primaju gosti, žurfiks
Jov – biblijski Job
junijski – lipanjski
junonski – koji je poput Junone, žene vrhovnog rimskog boga Jupitera, bujan, stasit

kabala, kabalistika – srednjovjekovna židovska mistika; tajna nauka, tajanstvenost
kabulirati (tur.) – pristajati, prihvaćati; misliti, pretpostavljati; *kabulih* – pretpostavih
kačestvo (rus.) – svojstvo, kvaliteta
kalpak (tur.) – krznena kapa ili kaciga
kamiš (tur.) – cijev od lule
kapidžija (tur.) – stražar na vratima, vratar
kapral (tal.) – kaplar, niži vojni časnik
karniflovati (njem.) – tući, mučiti
kasapnica – mesnica, klaonica
Kasernarrest (njem.) – zabrana izlaska iz vojarne
katalepsija (grč.) – ukočenost mišića kao znak duševnog poremećaja, obamrlost
katana (mađ.) – vojnik, konjanik, husar
kavaljerist (franc.) – vojnik koji služi u konjici, konjanik; *kavaljerijski* – konjički, koji se odnosi na konjicu
kažiput – kažiprst
Kečkemet – Kecskemét, grad u središnjoj Mađarskoj
kidisati (tur.) – nasrnuti; naškoditi sebi ili drugome; ubiti
kijamet (tur.) – konac svijeta, posljednji sud; oluja, nevrijeme; gužva
kip (kajk.) – slika
klapčić – dječčić, momčić
klisiti – skočiti
kljuverina – kljuse, raga
kofa (tur.) – vedro, kabao, čabar

komis (lat.) – naziv za vojnički kruh, a onda i za svu ostalu opremu koju vojnik dobiva od države; *komisni* – vojnički
konvikt (lat.) – internat, školska ustanova u kojoj đaci imaju stan i hranu
kostura – seljački sklopivi nožić s drvenom drškom, škljoca
krivošija – zakrivljena sablja
Krobocija – Hrvatska, iskrivljeno njemački prema *Croatia*; *krobotski* – hrvatski
kulja – trbuh, trbušina
kuple (franc. *couplet*) – šaljiva pjesmica, najčešće rugalica
kuršum (tur.) – puščano zrno, metak
kurtalisati se (tur.) – osloboditi se, riješiti se

lastvovati – živjeti u lasti, besposličariti
leđen (tur.) – umivaonik, lavor; kabao, kanta
leja – ekavski oblik za *lijeha*, gredica u vrtu
lepir – leptir
levča (mađ.) – lijevča, »sprava što drži zadnji dio kola na osi« (Akademijin rječnik)
Liebe (njem.) – ljubav
lisje – lišće
livanski – libanonski
lonđa (franc.) – povodac, ular
lornjon (franc.) – starinske naočale s drškom
lump (njem.) – odrpanac, propalica, pijanica

magari (kajk.) – makar
mahnuti se – manuti se
makaze – škare
malaga – jako i slatko desertno vino iz španjolskog grada Malage
mančestarski – pridjev prema Manchesteru
manipulant (lat.) – niži službenik, vježbenik
marsala – vrsta desertnog vina iz istoimenog sicilijanskog grada, sličnog dal-

matinskom prošeku
mehana (tur.) – gostionica, krčma
menten (mađ.) – vrsta ogrtača mađarskoga kroja
meranje – udaranje, guranje
merdevine (tur.) – ljestve
metresa (franc.) – ljubavnica, konkubina
mezimac – mali prst
minderluk (tur.) – ležaljka, divan
minjonski (franc.) – ljubak, sladak (prema vrsti kolačića)
miriti – mirisati
misirača (tur.) – vrsta tikve, buča
morphium (lat.) – morfij, snažan analgetik, opojna droga
múka – brašno

najdepši – najdeblji
naredan – spreman, pripravan
našljokati se – opiti se
nataroš – bilježnik, notar
naturalista – ovdje: prirodoslovac
nebavac – nesretnik, jadnik, siromah
nekavice – u frazi u *neke nekavice*: nakon izvjesnog vremena, u stanovitom trenutku, jedva-jedvice (dočekano)
Nemo recte Niko (lat.) – Nitko, odnosno Niko
neponjatan (rus.) – nepojmljiv, neshvatljiv
North-Chief (engl.) – Poglavica Sjevera
notabilitet (lat.) – odličnik, uglednik
Numero Sicher (njem.) – broj sigurno

obzoraš – pristaša politike kakvu je zastupao list *Obzor*; umjerena, nagodbi sklona opozicija
odgambati – odšepesati
odvulati se – odvući se, nestati
okrom – osim
opatrnuti – udariti

pacov – štakor
pajtaš – pajdaš, drug, prijatelj
paloš (mađ.) – dugačak i težak mač
Pan – starogrčki bog šuma, pokrovitelj stada i pastira

paorkinja (od njem. *Bauer*) – seljanka; prostakuša
parfen (franc.) – parfem, miris
parip (grč.) – konj, kljuse; **paripče** – konjče
patos (grč.) – pod; put, staza
pečalan – tužan, bijedan
pečatati – tiskati, štampati
pečujac – vino iz okolice grada Pečuja, Pečuha, odn. Pécsa u Mađarskoj
pedinter (njem.) – bediner, sluga, poslužnik
pelivanski (tur.) – akrobatski, cirkusantski, lakrdijaški
piksnšpaner (njem.) – sluga koji gospodaru nosi i puni pušku, puškonoša
pojeta – poeta, pjesnik
popote (franc.) – kuhinja, menza
potenčiti se – pretvoriti se u vukodlaka, povampiriti se
potoč – potjera
prangija (tur.) – mali top, mužar
prelesan – divan, krasan, zamaman, omamljiv, čaroban
produkcija – izvedba, koncert
prodžumbusiti – provešeliti se, zabaviti se
proštenje – crkveni god, svetkovina
Protej – u grčkoj mitologiji bog mora, sin Posejdonov, starac prorok koji se mogao pretvarati u različite oblike
prućiti se – pružiti se, strovaliti se
pudalina – noćna prikaza, duh

Raci – Srbi
racki – pravoslavni, srpski
rajtsul (njem.) – jahačka škola
raspilaviti se – zavaliti se; predati se užitku
rastičiti se – raširiti se, razgranati se
razuzuriti se – raskomotiti se, opustiti se; dobro se osjećati, oraspoložiti se
ražđilitati se – uzjoguniti se, uspaliti se (od tur. riječi *džilit*, koplje)
rebriti se – propinjati se, nakostriješiti se
recte (lat.) – zapravo, točnije, upravo, bolje rečeno
redengot (franc.) – dugački muški gornji

kaput
reglaman (franc.) – pravilo, pravilnik;
 pravila službe
remonta (franc.) – mladi, nedresirani
 konj
retret (franc.) – znak trubom za povratak
 vojnika u vojarnu, odn. odlazak na spa-
 vanje, večerje
reverenda (lat.) – dugačka svećenička
 haljina, sutana, talar
reverendissimus (lat.) – velečasni (titula
 svećenika)
rikmajstor – v. *ritmajstor*
ritmajstar, ritmajster, ritmajstor (njem.)
 – konjički kapetan
rkaći – pravoslavlci, Srbi
rnja – nozdrva, nosnica
rusvan (tur.) – isto što i *rusvaj*, metež,
 nered

sahat (tur.) – sat
sanćim (tur.) – tobože, kao da
sara (mađ.) – gornji dio čizme koji oba-
 vija list noge
Schön! (njem.) – Lijepo!
sigrati (se) – igrati (se)
sikofant (grč.) – špijun, doušnik; ulizica,
 udvorica
sioni – silni; *sioni Ban* – spomenik banu
 Jelačiću u Zagrebu
skrknut – gust, čekinjav
skrknuti se – zbiti se, stisnuti se
soareja (franc. *soirée*) – večernja prired-
 ba, večernje primanje
sočinjenije (rus.) – djelo
solufi – zulufi
spahija (tur.) – turski feudalni konjanik;
 visoki vlastelin, veleposjednik; bogataš
spahiluk (tur.) – veliki feudalni posjed,
 veleposjed
spahinski – pridjev prema *spahija*, *spa-
 hiluk* (v.)
svjetlomrcati – treperiti, svjetlucati

šantan (franc. *chantant*) – kafešantan,
 kavana s pozornicom u kojoj su se izvo-
 dile popularne, zabavne, ponekad i vul-

garne pjesme
šantav – šepav, hrom
škljoca – vrsta svinutog seljačkog noža s
 drvenim koricama, kratak džepni nož
šljivarski – maloposjednički, sitnople-
 mički (male plemiće zvali su u staroj
 Hrvatskoj posprdom »šljivari«)
špan (mađ.) – upravitelj feudalnog ima-
 nja, nadstojnik
špricovati – izbaciti (kao mlazom vode),
 isključiti
štaketa (njem.) – letva, ograda od letava
štranjga (njem.) – debelo uže
švaljer (franc.) – švaler, ljubavnik; žen-
 skar, zavodnik

tabačiti – štaviti, strojiti kožu; pješačiti
tarok – vrsta komplicirane, nekoć popu-
 larnе kartaške igre
teja-ruža – ruža čajnjača, vrsta divlje
 ruže
tije – tihe
tocijati se – klizati se, sanjkati se
tokorse – tobože
torokati – brbljati, žagoriti
tovarušica – drugarica, bračna družica,
 supruga
trab (njem.) – konjski kas
trebnik – crkvena knjiga s molitvama,
 obrednik
trifa (tal.) – tartuf, vrsta gljive
trumpeljast – debeljuškast, nezgrapan,
 nespretan
trus – potres
tuluman (tur.) – neotesanac; glupan,
 praznoglavac
turčinak – divlji mak

ukuciti se – stisnuti se, zguriti se
ustravica – strava, jeza, užas
uzendija (tur.) – uzengija, stremen, me-
 talna papuča koja visi sa strane sedla i u
 koju jahač stavlja noge
užditi – užgati, upaliti; preneseno: poku-
 ljati, udariti svom snagom

vahtmajster (njem.) – narednik, straž-meštar, podoficirski čin u austrougarskoj vojsci

vardanja – graja, metež, strka

varmeđija (mađ.) – županija, pokrajina, oblast

varvarin – barbarin, divljak; *varvarski* – barbarski

Viehskerl (njem.) – životinje, marva, stoka

vijati – tjerati, goniti

viks (njem.) – laštilo, mast za cipele

virtemberški – pridjev prema *Württemberg*, pokrajina u jugozapadnom dijelu Njemačke (gl. grad Stuttgart)

vist – whist, engleska kartaška igra popularna u 18. i 19. stoljeću

vižle – mlado štene, pseto

vrajla (njem.) – frajla, gospođica

vrčica – vrpčica, uzica

vušivi (kajk.) – ušljiv

Wienerwald (*Wiener Wald*) – Bečka šuma, rubni pojas Alpa zapadno od Beča, poznato izletište

zabrbati – zatapkati

zaburlikati – zavapiti, zapomagati

zapt (njem.) – disciplina, stega

zaupiti – zavapiti, zavikati, povikati

zejtunli (tur.) – u boji ulja, maslinast; namazan uljem, zauljen

zeljov – pas sivkaste dlake; seoski pas uopće

zendil (tur.) – bogat, imućan

ziparati (tur.) – poskakivati; vikati, skičati

zolufi – zulufi, zalisci

zorli (tur.) – silan, snažan; naočit, zgodan

zort (tur.) – strah i trepet, zastrašenost

Zwangsvorstellungen (njem.) – opsesije

žaropek – pripeka, vrućina

žugnuti – pisnuti, progovoriti

žujica – ironičan naziv za mladog svećenika; žutokljunac

žvrk – zvrk